

paris'te bir osmanlı sefiri

YİRMİSEKİZ MEHMET ÇELEBİ'NİN FRANSA SEYAHATNAMESİ

Hazırlayan: Şevket Rado

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

ŞEVKET RADO

PARİS'TE BİR OSMANLI SEFİRİ

YİRMİSEKİZ MEHMET ÇELEBİ'NİN
FRANSA SEYAHATNAMESİ

GÖRSEL MALZEMELER: ŞEVKET RADO ARŞİVİ

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2006

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASKI: İSTANBUL, 1970
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI'NDA
1. BASKI: 2000 ADET, TEMMUZ 2006

ISBN 975-458-815-5

BASKI
YAYLACIK MATBAACILIK
(0212) 612 58 60
LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203
TOPKAPI İSTANBUL

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
MEŞELİK SOKAĞI 2/3 BEYOĞLU 34430 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskulturyayinlari.com.tr

paris'te bir osmanlı sefiri

YİRMİSEKİZ MEHMET ÇELEBİ'NİN FRANSA SEYAHATNAMESİ

Hazırlayan ve sadeleştiren

Şevket Rado

Anı

İçindekiler

SUNUŞ

Sefaretnâme 1

Yazma Nüsha 4

YİRMİSEKİZ MEHMET ÇELEBİ'NİN
FRANSA SEFARETNÂMESİ

Fransa'ya Varış 13

Karantina Günleri 15

Yola Çıkış 17

Kadınlara Gösterilen İtibar 19

Kanal Üzerinden Seyahat 20

Toulouse ve Bordeaux Şehirleri 25

Cezir ve Meddin Nasıl Olduğu 26

Bordeaux Kalesinde 26

Paris Şehrinde 28

Alay Düzülüyor 31

Paris Şehri 32

Kralla Görüşme Hazırlığı 33

Kralın Huzurunda 37

Vasinin Daveti 39

Bordeaux Kalesinde 26

Kral ile Beraber Av Partisi 40

Askerî Hastanede 44
Kral ile Şakalaşma 45
Kralın Hazine Dairesinde 49
Sınır Boylarındaki Kalelerin Maketleri 50
Kralın Merakı 52
Operada Bir Gece 52
Opera Başlıyor 53
Saray Operasında 55
Sarayları Ziyaret 58
Versailles Sarayında 61
Trianon Sarayı 64
Marly Sarayında 66
Versailles'daki Odalar, Duvarlar ve Saatler 71
Kralın Ahırları ve Bahçeleri 73
Paris Şehrinde Görülenler 74
Kilim ve Ayna Atölyesinde 76
Yine Paris Şehri 80
Paris'te Ramazan 80
Krala Veda 83
Rasathaneyi Ziyaret 84
Sığır Avı 86
Hayvanat Bahçesinde 86
Ayrılış 88

EKLER

Çelebi'nin Hayatı 93
Yirmisekiz Mehmet Çelebi Sefaretnâmesi'nin
Çevirileri ve Üzerine Yapılan Çalışmalar 97

Sunuş

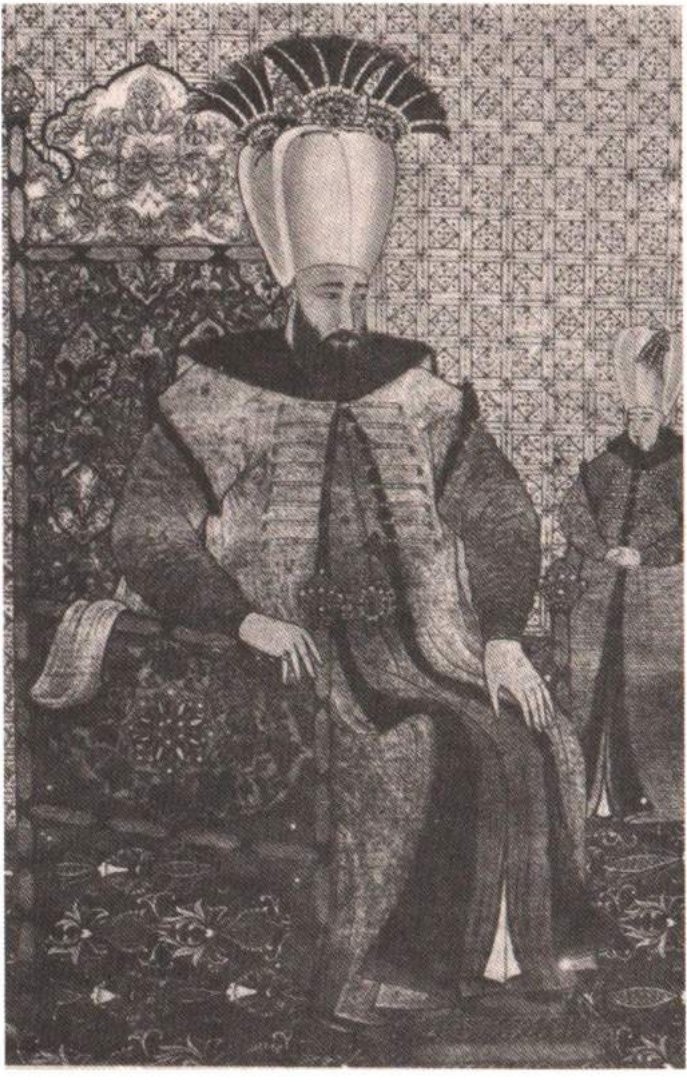

Sefaretname

Gençliğinde Yeniçeri Ocağı'nın 28. ortasına (28. tabur) yazılmış olduğu için "Yirmisekiz" lakabıyla şöhret kazanan Mehmet Çelebi, 1720 yılında devrin padişahı III. Ahmet tarafından Fransa'ya büyükelçi olarak gönderilmiş değerli devlet adamlarımızdan biridir. Kendisinin kalabalık bir maiyetle ve yanına henüz çocuk yaşta bulunan oğlu Said'i[1] de alarak Fransa'ya yaptığı bu seyahat Türkiye'ye matbaacılığın getirilmesine sebep olmak gibi muazzam bir hizmete yol açmakla beraber, Çelebi'nin Fransa seyahatini anlatan sefaretnamesi 18. yüzyılın başında Türk edebiyatını süsleyen, güzel olduğu kadar öğretici eserlerden biridir.

Eserin öğretici tarafı, Çelebi'nin elçi olarak Paris'e giderken XV. Louis devrinde Marsilya'dan Paris'e kadar, büyük bir kısmını nehirlerin üzerinden yaptığı bu seyahatte gördüklerini en ince teferruatına kadar anlatmasıdır. Elçinin Fransa'da gördüklerinden çoğu o zamana kadar Türklerin yabancısı oldukları şeylerdi. Biz ancak bu sefaretname iledir ki Türkiye'den ilk defa dışarıya çıkan bir Osmanlı'nın Fransızların o zamanki yaşayışlarını nasıl gördüğünü, önüne çıkan yenilikleri nasıl karşıladığını, hayret ettiği ve takdir ettiği tarafları öğrenmek imkânını bulabiliyoruz.

1 Sonradan sadrazam olan Sait Paşa.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'yi
Fransa'ya gönderen Lale Devri padişahı III. Ahmet.

Neredeyse üç asır önceki Fransa'nın gördüğü kısımlarını anlatan bu sefaretnamede Çelebi, itiraf etmek lâzımdır ki, iyi bir gazeteci kadar dikkatlidir. Karşılaştıklarını, sadece dış görünüşleriyle değil, mahiyetlerini de öğrenmeye çalışarak anlatmaya bilhassa ehemmiyet verdiği sezilmektedir. En güzel tarafı da Avrupa'yı asırlar boyunca baskısı altında tutmuş muhteşem Osmanlı İmparatorluğu'nun mümessili olarak Fransa'ya ayak basan Çelebi'nin önüne çıkan bütün yenilikler, Türkiye'de eşi olmayan gösterişli eserler karşısında ağır başlılığını muhafaza etmesi, bunları yapılabilir şeyler olarak sadece takdirle karşılamasıdır. Kendisine gösterilen büyük misafirperverliği temsil ettiği devletin şanına lâyık bulduğu için hiç yadırgamayan, ömürlerinde Osmanlı görmemiş olduklarını itiraf eden kimselerin tecessüs merakından gelen sıkıcı davranışlarına karşı da hoşgörürlüğü elden bırakmayan Çelebi bu seyahatte gördüğü yenilikleri memleketine duyurmakla vazifeli aklı başında bir Türk'ün ruh haleti içindedir. Kendisine gezdirilen muhteşem saraylar, süslü bahçeler, emsalsiz havuzlar çocuk yaştaki Fransa kralının debdebesi onun gözlerini kamaştırmamış, hiç bir aşağılık duygusuna kapılmadan bunları sade bir üslup içinde anlatmıştır. O kadar ki, kendisini en fazla tesiri altında bırakan, hayatında ilk defa gördüğü opera bile onu fazla şaşırtmış değildir.

Fakat ne yazık ki, gazetecilikte şimdi kullandığımız manada büyük seyahat röportajının 18. yüzyılın başında yazılmış en güzel örneklerinden biri olan *Sefaretname*'de Yirmisekiz Çelebi'nin neler anlattığını bugünkü nesiller pek bilmemektedirler. Çünkü Arap harfleriyle birkaç defa kitap halinde basılmış olan bu Sefaretname Fransızca'ya da birkaç defa çevrilmiş olduğu halde Latin harfleriyle Türkçe'ye çevrilmemiştir. Bu sebeple yeni Türk nesilleri *Sefaretname*'de Çelebi'nin neler anlattığı-

nı okumak imkânından mahrum kalmışlardır. Onun sadece "Paris şehrine mahsus bir lûub var imiş, adına Opera dirler imiş..." diye başlayan meşhur cümlesi nasılsa mektep kitaplarına geçmek fırsatını bulduğu için, öğrenciler ve tiyatro tarihi okuyanlar Çelebi'nin isminden haberdar olabiliyorlar. Halbuki *Sefaretname* yalnız içinde anlatılanlar bakımından değil, kanaatimce, on sekizinci yüzyılın başındaki Türk cümlesini, hattâ bir bakıma konuşma dilini en tabii şekilde aksettirmesi bakımından da büyük bir ehemmiyyet taşımaktadır.

Yirmisekiz Çelebi'nin bu güzel eserini yeni Türk nesillerinin daha uzun zaman okumak imkânından mahrum kalmalarına gönlüm razı olmadığı için onu sadeleştirmek suretiyle önce Hayat Tarih Mecmuası'nda yayınladım. Şimdi de Çelebi'nin gördüğü yerleri ilave ederek kitap haline getirmiş bulunuyorum.

Yazma Nüsha

Yirmisekiz Çelebi'nin Fransa Sefaretnamesi, yukarıda da belirttiğim gibi, Arap harfleriyle birkaç defa kitap halinde basılmış olmakla beraber ben, yazma merakım yüzünden elime geçmiş olan gayet kıymetli bir yazma nüshayı sadeleştirmeye esas tuttum. Buna sebep, elimdeki yazma nüshanın[2] bizzat Yirmisekiz Mehmet Çelebi'ye ait, onun tarafından görülüp tashih edilmiş bir nüsha oluşudur.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi Fransa'ya yaptığı seyahatten döndükten sonra, öyle anlaşılıyor ki, yaptığı seyahat hakkında devrin padişahı III. Ahmet'e bir takrir vermek lüzumunu hissetmiş ve kâtiplerini karşısına

2 *Sefaretnâme-i Yirmisekiz Çelebi*. (17.5x29 cm). Sırt ve köşeler kırmızı deri, kapakların ortası ebru, 20 satırlık, siyah-kırmızı yazılı, 23 yaprak.

Yazma nüshadan bir sayfa. Bu sayfadaki, dizdardan birkaç katmerli Girit lâlesi soğanı istedikleri, fakat dönüşte dizdarın vermediğini anlatan satırları Çelebi çizmiş, sayfanın kenarına el yazısıyla "Bu makalenin aslı yoktur; zirâ avdetimiz âhar mahalden olup Bordo şehrini bir daha görmedik" *ibaresini yazmıştır.*

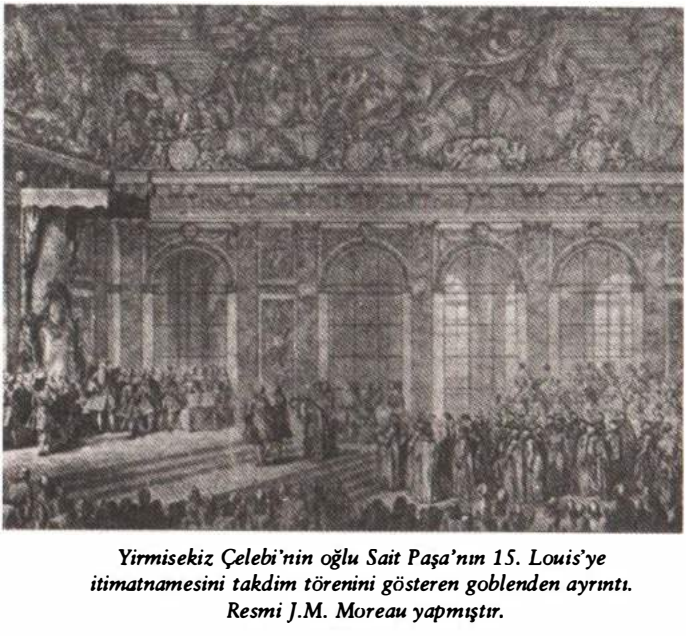
oturtarak seyahati başından sonuna kadar, bütün tafsilâtıyla yazdırmış, eski tâbirle takrir etmiş, bunu temizce yazıp kendisine getirmelerini istemiştir. Nitekim elimde bulunan, sadeleştirmeye esas tuttuğum yazma nüshanın birinci sayfasında aynen: "Yirmisekiz Efendi merhumun Taraf-ı Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'den saadetle Françe memleketine gittikte padişahımız hazretlerine takrirnamesidir" cümlesi yazılıdır. Ayrıca yazmanın son sayfasında, seyahat metni tamamlandıktan sonra kırmızı mürekkeple ve Arapça olarak "1132 senesi rebiyülevvel ayında yazılmıştır. Lâtif mecmuanın sahibi Abdülfakir Françe elçisi Yirmisekiz Efendi'dir. Te'lif-i mezbur tamam olmuştur" ibareleri kaydedilmiştir ki, bu da yazmanın Çelebi'nin şahsına ait ve *Sefaretname*'nin kendisi tarafından ilk defa takririnden sonra kaleme alınıp gözden geçirmesi için eline verilen nüsha olduğunda şüphe bırakmıyor.

Nitekim bu nüshanın bazı sayfalarında üzerleri ince mürekkepli kalemle çizilmiş satırlar ve sayfaların yan boşluklarında bunların aslı olmadığını belirten notlar vardır ki, bu notların bizzat Çelebi'nin el yazısı olduğunda şüphe yoktur. Anlaşılan Çelebi kendisine verilen bu nüshayı dikkatle incelemiş, yanlış yerlerini düzeltmiş, fazlaları çıkarmış, ondan sonra yazılan nüsha padişaha takdim edilmiştir. Bu ilk nüshaya seyahate dair bazı yanlış bilgiler seyahate katılmış olanlar tarafından eklenmiş olabilir. Fakat Çelebi bunları çıkarmıştır.

Sadeleştirmede bu nüshayı esas tutuşumun bir başka sebebi de ifadesinin daha sade ve konuşma diline daha yakın olmasıdır. Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin *Sefaretnamesi* ilk defa Râşit Tarihi'nde, metin arasında tabedilmiş, bu tab sırasında bazı tashihler yapılmış, yazmada Türkçe olan bazı kelimelerin yerine Arapça ve Farsça kelimeler konmuştur. Mesela yazmada "gittiler"

Yirmisekiz Çelebi'nin oğlu Mehmet Sait Paşa
Fransa'ya elçi gittiği zaman (Ünlü ressam Aved'e ait tablo.)

Yirmisekiz Çelebi'nin oğlu Sait Paşa'nın 15. Louis'ye itimatnamesini takdim törenini gösteren goblenden ayrıntı. Resmi J.M. Moreau yapmıştır.

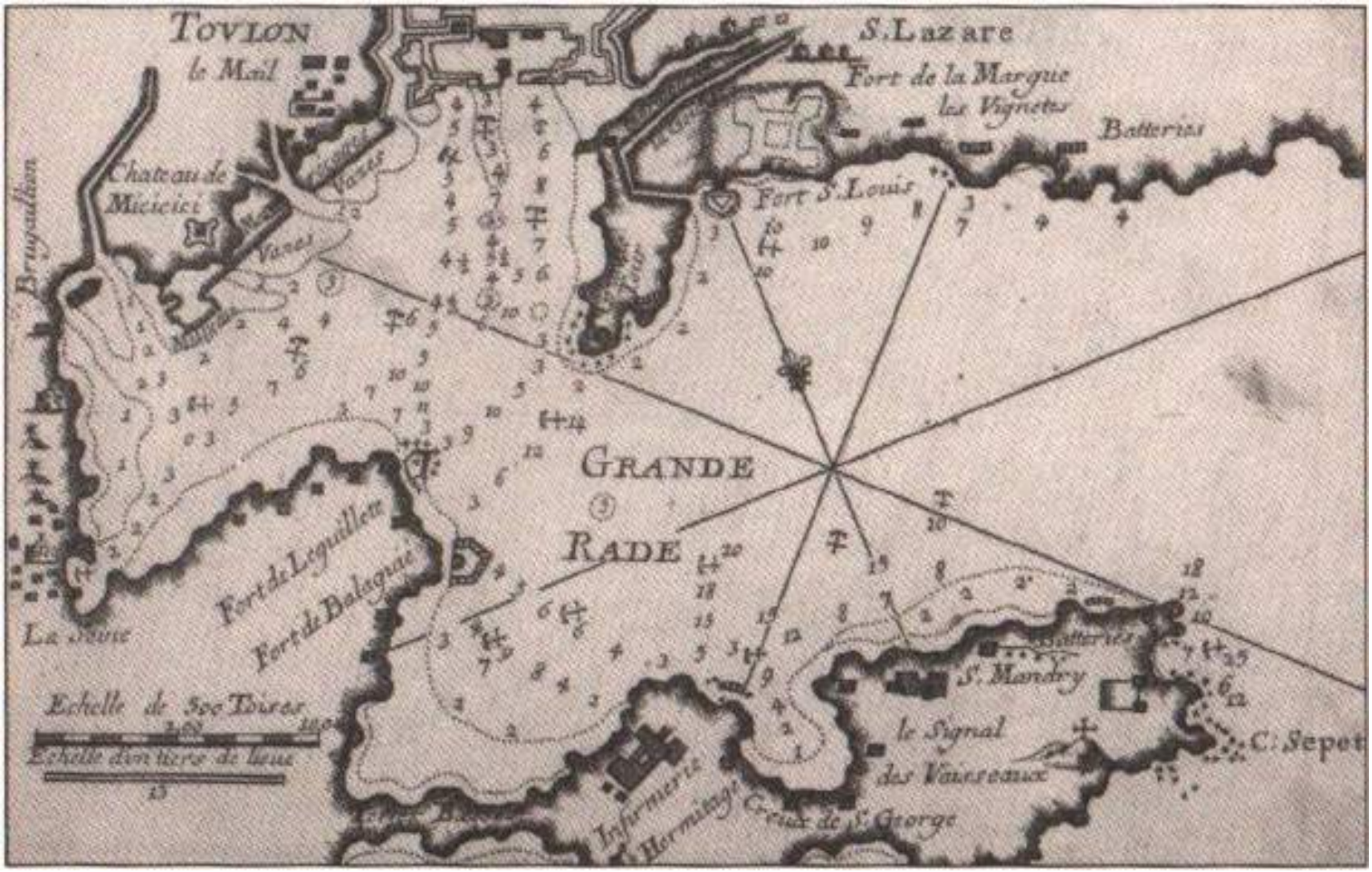
yazılmışsa, bunlar Râşit Tarihi'nde "azimet ettiler" şeklinde değiştirilmiştir. Yazmada "at başı olduk" denirken matbûda "heminân olduk" deniyor. Yazmada kadınlar için o zamanın konuşma diliyle "karılar" denmiş, Râşit Tarihi'ne geçen metinde bunlar bazı yerlerde "zenân" olarak değiştirilmiştir. Çelebi'nin yazmada kalemle çizdiği satırlar Râşit Tarihi'ne alınmamıştır. Yazmada "Tulon" ve "Tuluz" olarak geçen şehir isimleri bazı yerlerde birbirine karıştırıldığından Çelebi kalemiyle bunları tashih etmiştir. Sefaretname'nin Râşit Tarihi'nde yayınlandıktan hayli zaman sonra kitap haline getirilmiş nüshası ise ifade bakımından daha ağır cümlelerle yüklüdür. Bu nüshayı, seyahate çocukken katılmış olan oğlu Sait Paşa'nın sadrazam olduktan sonra babasına ait ifadeleri daha edebî hale sokmak için bu hale koyduğuna ihtimal veriyorum.

Netice olarak şunu arz etmek isterim ki, yazma nüshayı Çelebi'nin kendi dili olarak gördüğüm için sadeleştirmeyi onun üzerinden yaptım. Metni üslûbuna, cümle yapısına dokunmadan, yalnız bugünkü nesillerin mânasını çözemeyecekleri kelimeleri anlaşılır kelimelerle değiştirerek sadeleştirdim. *Sefaretnamede* şehir ismi veya ünvan olarak geçen Fransızca kelimelerin Osmanlıca söylenişlerini muhafaza ederek sayfaların altına Fransızca asıllarını yazdım. Çelebi'nin cümle yapısını ve Türkçe bazı ibarelerin o devirde söylenişlerini muhafaza etmem de 18. yüzyılın başında kullanılan Türkçe hakkında bir fikir vermek içindir. Elçilik vazifesi dolayısıyla yazılmış olduğu için eserin adı "Sefaretname" ise de, kitabın ilk bakışta okuyuculara seyahat intibalarını ihtiva eden bir eser olduğunun belirtilmesi maksadıyla "Seyahatname" denmiştir. Gerek yazma nüshada, gerek Râşit Tarihi'ndeki metinde, bilindiği gibi satırbaşı, noktalama işaretleri ve ara başlıkları yoktur. Metnin okunmasını kolaylaştırmak için bunları ben ilave ettim. Böylelikle *Sefaretname*'nin, asıl yapısı hiç bozulmadan, bugünkü nesillerin rahatça okuyacakları bir hale geldiğine inanarak onu merak edecek olanların takdirine sunuyorum.

Şevket Rado

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Sefaretnamesi

Çelebi'nin Fransa'ya ilk ayak bastığı yer olan Toulon'u gösteren o devre ait bir harita.

Fransa'ya Varış

Bin yüz otuz iki senesi zilhiccesinin dördüncü pazartesi günü[3] İstanbul'dan, Fransız elçisi tarafından verilen tüccar kalyonuna binüp bin yüz otuz üç senesi muharreminin yirminci cuma günü[4] sabahın erken saatlerinde Tulon[5] şehri denilen mahalle dahil olduk. Nazarto limanında demir bırakub on pare selâm topu attık. Liman etrafında sefinelerden ve burçlardan üç yüz kadar top atılup azîm şenlikler ettiler. Ve hemen arkasından ol mahallin Kapudan Vekili[6] tarafından sandal ile bir kapudan geldi. Kalyonumuza yakın bir mahalden, kapudandan selâm getirüp hal ve hatırımızı sordu: "Safa geldiniz, hoş geldiniz. Nice günler idi mesut kudûmunuzu bekler idik" diyerek sevinçlerini belirtti.

Bunların vilâyetlerinde büyük hastalık çıktıkda, başka vilâyetlerden gelen kimesnelere nice günler karışmayup temas etmeksizin konuşup sohbet ederler. Bizim vardığımız esnada Allah'ın emriyle Marsilya'da büyük hastalık zuhur edüp[7], maazallah seksen bin kadar nüfus telef olmuş; belki daha ziyade olmak ihtimali ola.

Purovane[8] eyaletinde dahi hastalık zuhur etmiş. Tulon şehri ise ol eyaletten olmağla kendülerine bulaşmak-

3 7 Ekim 1720
4 21 Kasım 1720
5 Toulon
6 Liman Reisi
7 Veba salgını
8 Provence

tan ziyade korkuları olduğundan gelen kimselere otuz kırk gün ve bazılarına daha ziyade geçmedikçe yanaşmazlar. Bu ayrı durma günlerine Nazarto'da *kırantene*[9] tabir ederler. Ol sebepten bunlar dahi kalyona çıkmayup ayni özürleri dilediler.

Akşama yakın kalyonumuza meyva, şekerleme ve sebzevat cinsinden bir sürü yiyecek getirdiler ve gittiler.

Ertesi cumartesi günü, donanmalarının ve halkının işlerini görmekle vazifeli olan kimesne -ki *intentan*[10] tâbir olunur- bir sandal ile ol dahi kendisi gelüp kalyonun kenarında karşılama törenini yerine getirdi ve özür dileyerek yanaşmadığı için kusura bakılmamasını ve cuma günü fırtına olduğundan gelemediğini söyleyüp affını rica eyledi. Ve "Şehrin kenarında kralın bahçesi cenapları için döşenüp hazır kılınmıştır" dedi, bizi davet eyledi.

Bizim karşılanmamız hususunda bütün işler bu adama sipariş olunmuş.

Adam gittikte, binüp geldiği yaldızlı sandalı bizim için gönderdi. İkindi vakti biz dahi sandala girüp şehre yollandık. Varup iskeleye çıktıkda ol mahalde kapudanlar saf bağlamışlar Bizi karşılayup aşinalıklar eylediler. Ve iki at hazır olmakla birine oğlum ve birine dahi ben binüp çuhadarlarımız ile bahçeye azimet eyledik. İki yanımızda asker tayfası harp aletleriyle selâma durup zaman zaman mehterhaneler çalınup kendülerine mahsus sazlar ile birkaç bin adam sağımızda ve solumuzda yürüyerek bahçeye geldik.

Yine azîm top şenlikleri ettiler. Saraya girdikte merdiven başında intentan başından şapkasını çıkarup yine yaklaşmaksızın aşinalıklar etti. Biz ineceğimiz yere indik ve ol dahi evine gitti.

9 Karantina
10 Intendant

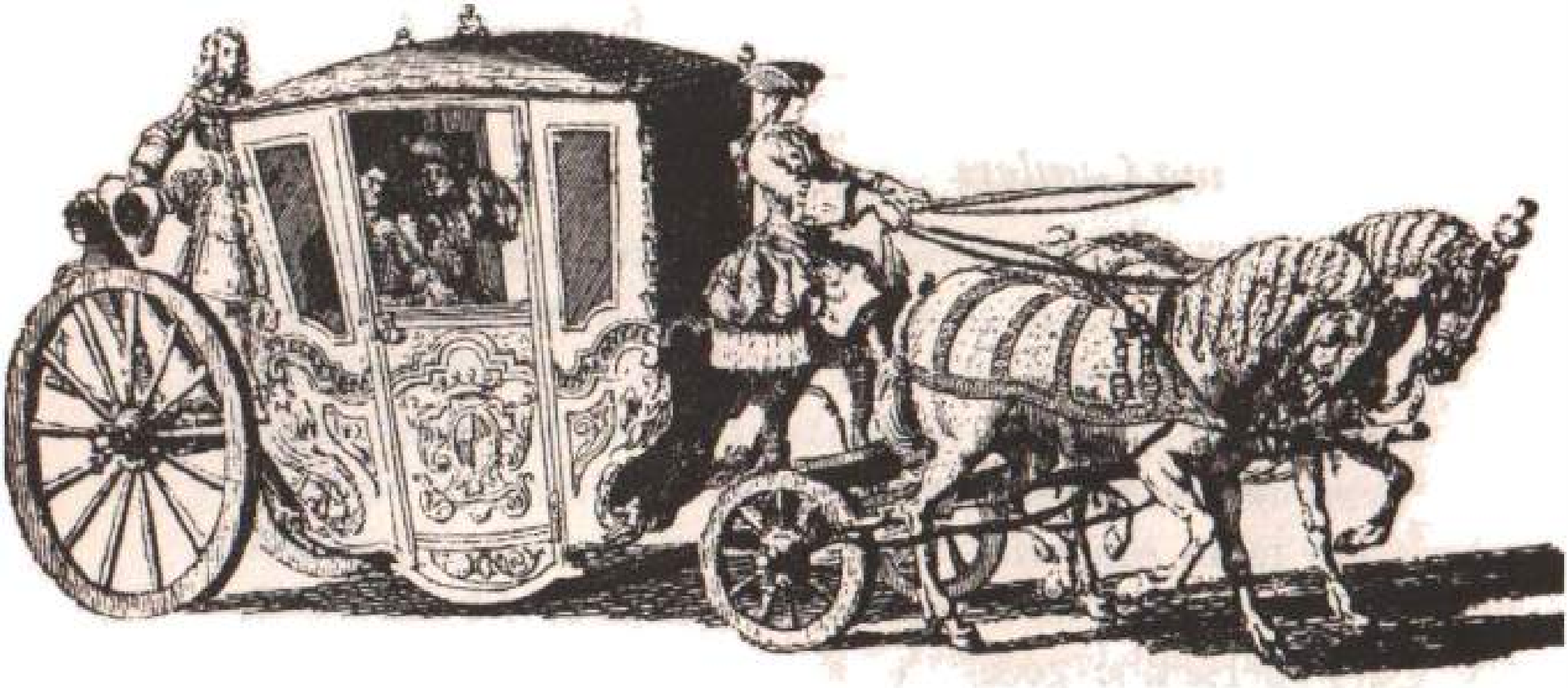
Çelebi'nin ziyareti sırasında Marsilya'da 80.000 kişinin ölümüne sebep olan veba âfeti.

Karantina Günleri

Ertesi günü Paris şehrine gitmek hususu müzakere olundukda deryadan gitmemiz münasip görülmeğle yedi adet *tartana* tâbir olunan şityeler[11] hazır ettiler. Bizim bineceğimiz şityede mahsus bir oda yapıp altın yaldızlı yapraklarla süslemişler ve bizim için tecrübeli bir kapudan tayin olunmuş. Sefer ayının onuncu salı günü Allah'a tevekkül ile sefinelere bindik. Ol gece bekledik. Ertesi perşembe gecesi hava müsait olmağla gece yarısı yelken açarak gideceğimiz yere doğrulduk.

Öğleden sonra Puka denilen kal'a[12] limanına demir attık. Hava bozuk olmağla dört gün beklenüp pazartesi gecesi yine havanın müsaadesiyle yelken açup ikindi vakti Allah'ın yardımıyle ve selâmetle Set[13] kal'ası limanına girdik. Hemen ol kal'anın intentanı sefinenin yanına gelüp "Hoş geldiniz" dedikten sonra "Sarayınız hazırdır. Bu gece sefineler tedarik ederiz. Yarın sabah erkenden teşrif bu-

11 Yelkenli gemi
12 Kale
13 Sete

Yirmisekiz Çelebi'nin Fransa'da bindiği 'hintov' denen araba.

yurursuz" dediler. Meğer hazır ettikleri mahal üç saat mesafede Mompelir[14] şehri karşısında bir küçük adada bir köhne kilise imiş. Karadan yolu olmamakla ertesi gün sabahın erken saatinde hazır ettikleri sefineye bindik. İkindi vaktinde ineceğimiz yere vâsıl olduk.

Bu milletin hastalıktan korkulan çok olmağla ol mahal bir boş yer olup, gelüp gideni olmadığı için kırantene etmeğe münasip görmüşler. Biz de gafletle gelmiş bulunduk. Geri dönmek müşkil olmağla bin türlü fikir ve mülâhazadan sonra sabretmekten gayri iyi bir tedbir bulamadık.

Hele her ne hal ise, kırk gün tamam oluncaya kadar ol sıkıntılı yerde kalındı. Kırantene tamam olduktan sonra tayin olunan beyzâde henüz yanımıza gelmeyüp haber göndermiş ki: "Biz kendi hizmetlerine tayin ve memur olduk. Kralımız kendülerine selâm gönderip hoş geldiniz, demektedir. İnşaallahutealâ yarın sefineye binüp giderken Furontinan[15] kal'asına yemeklik için teşrif ederler. Mahsus yer hazır olunmuştur. Biz dahi ol mahalle varup kendileriyle buluşuruz. Lâkin kral tarafından *konplemente*[16] ile gelenlere kral hatırı için ikram oluna gelmiştir. Ol kanuna riayet rica ederiz" dedi.

Yola Çıkış

Biz dahi münasip şekilde geleceğimizi vaadedüp sabah erkenden, rebîyülevvel ayının yirmi altıncı günü ki, günlerden cumartesi idi, sefineye binüp yola çıktık. Oraya vardığımızda sefineden çıkup beklemekte olan Hintov'a[17] bindik; hazırladıkları eve indik. Biraz bekledik-

14 Montpellier
15 Fortignan
16 Compliment (kompliman)
17 Hinto veya Hintov. Karoça dedikleri atlı araba. Aslı Macarca. O devirde elçiler seyahatlerini bunlarla yaparlardı.

ten sonra beyzâde ihtişam içinde geldi. Biz dahi mümkin olduğu kadar merasime riayet ederek karşubekarşu[18] sandalyelere oturduk.

Az sonra beyzâde söze başlayıp: "Halen efendim Françe padişahı[19] devletlû, saadetlû Efendi Hazretleri'nin kendi memleketlerine saadetle girdiklerini duymakla çok memnun olduklarından, kendisine hizmet edenler arasından seçtiği bu kullarını bilhassa devletlû, saadetlû Efendi Hazretleri'ni otuz konak öteden karşılayup hoş geldiniz demek için göndermişlerdir. Bu hareketin eskiden beri iki devlet arasında akdedilmiş olan dostluk ve samimiyete kuvvet vereceği muhakkaktır. Zira Cenab-ı Saadetleri bilhassa seçilip gönderilmiştir. Bu hususun uhdesinden gelmeğe kudretim yettiği kadar cân-u gönülden çalışacağım. İnşaallahutealâ görürsüz" diyerek sözünü bitirdi.

Bu esnada sofra döşenüp bir sürü şekerleme hazır etmişler, bir miktar yendikten sonra şehrin konsolosları ve vilâyet âyânı meyve ve şekerleme cinsinden hediyelerle "Hoşgeldiniz" demeye gelüp uzun uzun hatır sordular. Bundan sonra kalkup sefineye bindik. Ve yine Set kal'asına hareket edildi.

Sefineden çıktığımız zaman Duka Döriklor[20] hintovu göndermişler imiş. Bindik. Kal'ada ne kadar toplar var ise, atılup azım şenlikler ettiler. Cümle askeri ve cümle kapudanları mehterhane[21] ile ineceğimiz saraya dek dizilüp durdular. Halkın çokluğu, hele kadınların fazlalığı öyle haddinden aşkın idi ki, tâbiri mümkin değil.

18 Karşı karşıya duran
19 Fransa kralı Louis XV
20 Duc de Richelieu
21 Bando mızıka

Kadınlara Gösterilen İtibar

Halkı ve kadınları seyrederek ineceğimiz yere indik. Hazır ettikleri saray, şekerhane imiş. Azîm kârhane binasına[22] birkaç yüz kise[23] sarf olunmuş. Âyan ve zâbitler hatırımızı sorup şekerlemeler getirdiler: "Gelişinizden çok memnun ve mesrur olduk" deyû sevinç gösterdiler; sonra kadınlar onar, yirmişer gelmeğe başladılar. Akşam saat altıya varıncaya değin arkası kesilmedi. Etraftan, bilhassa Monplir'den cümle kibar ve devletlûsu karıları ile gelüp bizi görmek için toplanmışlar.

Fransa memleketlerinde kadınların itibarı erkeklerden üstün olmağla istedikleri ne ise, işlerler ve murad ettikleri yere giderler. En âlâ beyzade, en düşkününe haddinden ziyade riayet ve hürmet ederler; ol vilayetlerde hükümleri cârîdir.

Kadınlara büyük itibar.

22 İş yeri, atölye
23 Kese

Çelebi'nin ziyaret ettiği dönemde kanalda kullanılan yolcu mavnası.

Kanal Üzerinden Seyahat

Sabah oldukta yine sefineye binilüp gideceğimiz yere kanal ile hareket olundu.

Bu kanal dedikleri, etraftan toplanmış yapma bir nehirdir. Eskiden ticaret erbabı ve yolcular tâ denizden nice mesafeler giderler yahut karadan nice meşakkat ve masrafla gidüp gelirler imiş. Gerek yolculara, gerek ticaret ehline kolaylık olsun, hem mesafe kısalsın ve hem de nakilde kolaylık olsun diye, üstelik baç ve gümrükten faydalanmak düşüncesiyle birkaç bin kise akçeler harcayup bu nehri yapmışlar. Şimdi Akdeniz'den bir münasip sefine ile şehir ve kara arasından, karaya ayak basmadan Bahr-i Muhit'e[24] ulaşmak müyesser olmuş ve umulmadık faydası görülmüş, ziyade mal gitmiştir.

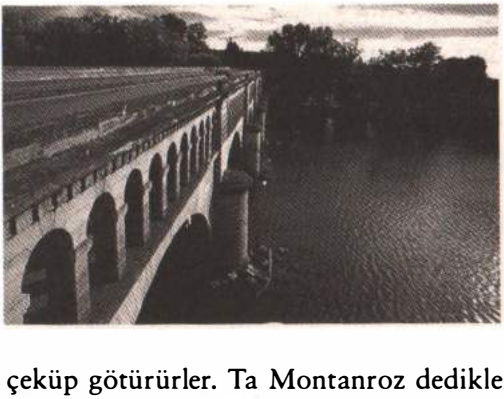
Aslını sorarsanız bu iş için gerekli olan büyük binalar yapılmış. Zira Agda[25] şehri zemininden Montanroz[26] dedikleri mahalle varıncaya değin yüz yirmi zira' yüksek olup sefineleri ise, yokuşa sürmek mümkin olmadığından ol nehirde yontma taşlar ile havuzlar yapmışlar ki, her birine üçer, dörder sefine sığar. Ve ol havuzların iki tarafında sağlam kapıları var. Sefine havuza girdikte ar-

24 Atlas Okyanusu
25 Agde
26 Montagne Rose

kasında olan kapı kapanıp önünde olan kapıda iki delik var ki, mengeneler ile kapanmış ve ol kapı önünde olan nehir suyunu tıkamış ve ol sefinenin havuza girdiği yerden iki zira' yüksektir. Mengeneleri açup iki deliğinden su havuza akmağa başlayup su aktıkça sefine yukarıya kalkup çeyrek saat geçmeden havuz dolup sefine iki zira' yüksek olan su zeminine çıkdıkda öndeki kapı açılup sefine yine eskisi gibi ilerlemeğe başlar ve sefinelere uzun âletler bağlayup nehrin kıyısından üçer, ikişer katır

Yirmisekiz Çelebi'nin Paris'e giderken takip ettiği yol.
--- Kanal üzerinden — Karayoluyla

Çelebi'nin sözünü ettiği altından nehir geçen köprü üzerindeki kanal günümüzde de kullanılmaktadır.

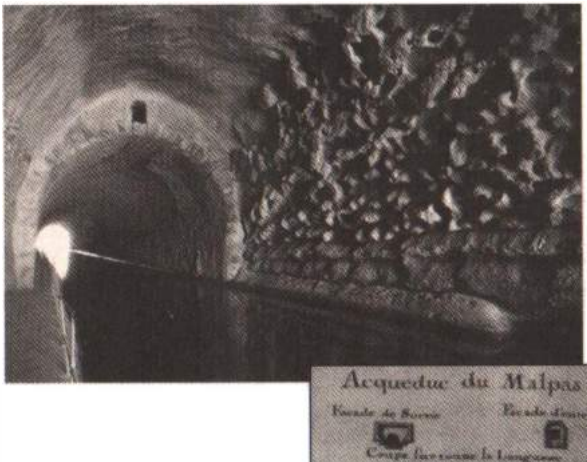
çeküp götürürler. Ta Montanroz dedikleri mahalde yokuş tamam oluncaya değin seksen havuzdan böylece geçilir.

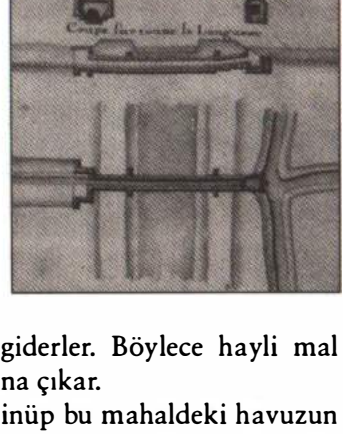
Sonra iniş başlayup Tuluz'a[27] varıncaya dek yine yirmi dört havuzdan yokuş aşağı inerek yapılanın tersi yapılmak suretiyle geçilir.

Yol sırasında bazı nehirler doğudan kuzeye akmışlar. Bu yüzden kanal nehrinin nizamını değiştirmek lâzım gelmekle sedler ve bir nice sanatler ile nehrin suyunu öyle taksim etmişler ki, nizamı bozulmamış. Bazı nehirlerin dahi zemini kanal nehri zemininden alçakta bulunmağla kanal nehrini icra için koca koca köprüler yapup nehri ol köprüden icra etmişler. Sefine ile ol köprüden geçilir.

Bununla beraber koca bir nehir dahi köprünün altından akmakda. Bir mahalde bu nehir bir dağa uğramış. Başka çare bulamayıp dağı delmişler ve azîm ihtimamlarla yontma taştan kemer etmişler. İki yüz zira' uzunluğu var. Dağ altından nehir ile geçilir. Bu nehir yapıldıkda sağda solda bulunan nice yolları kesmişler. Atların, koyun, keçi ve sığırlarla yolcuların geçmesi içün yüksek köprüler yapmışlar, âzim kemerler etmişler. Sefineler ol

27 Toulouse

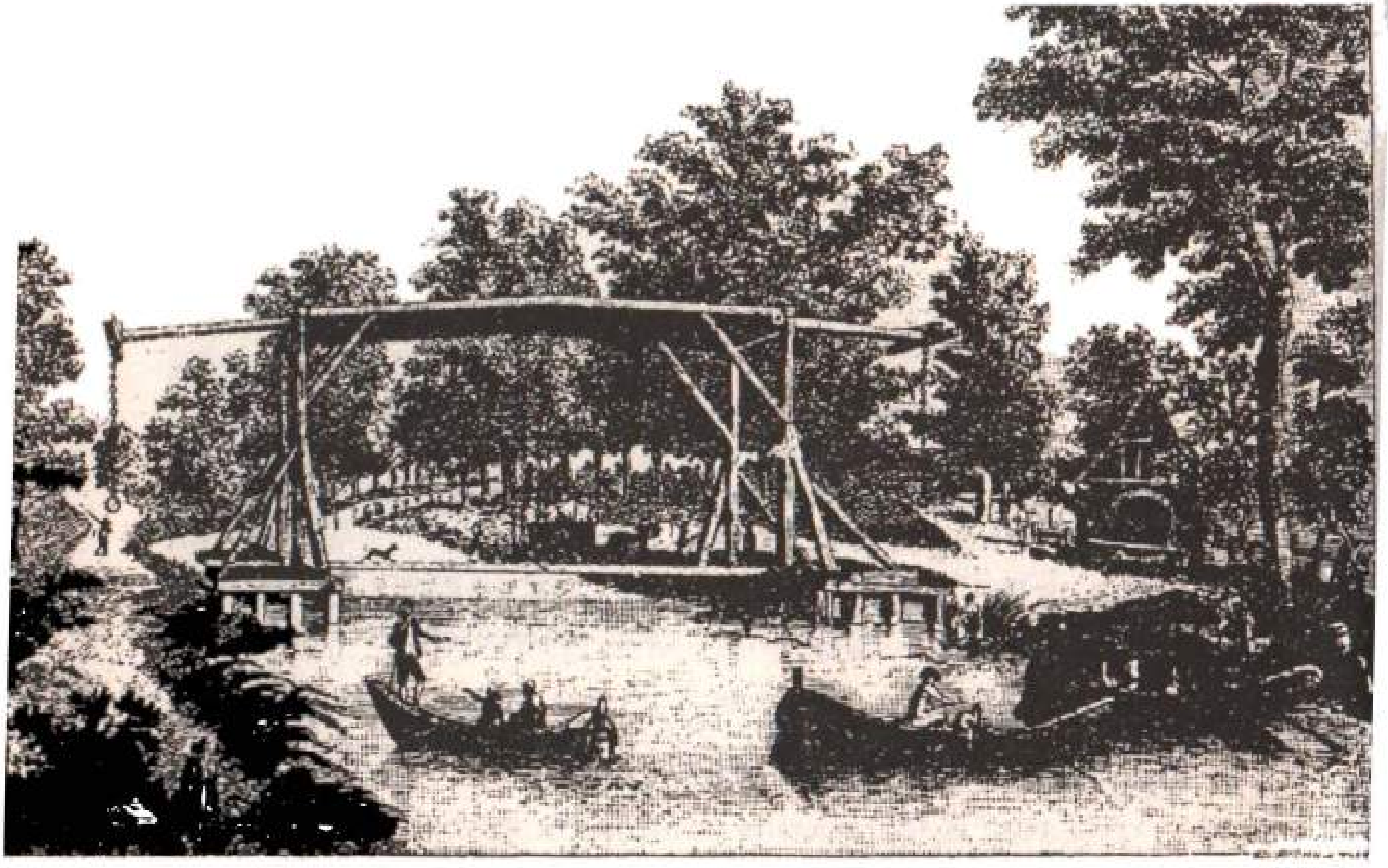

Çelebi'nin Toulon'dan Marsilya'ya gitmek üzere geçtiği Le Canal de Deux Mers üzerindeki Malpas Tüneli (üstte). Tünelin projesine ait çizim (yanda).

köprülerin altından geçüp giderler. Böylece hayli mal harç ve sarfolunduğu meydana çıkar.

Akşama Agda şehrine gelinüp bu mahaldeki havuzun birinden geçildi ve sefineden çıkup şehrin içinde hazır edilen haneye inildi. Sabah yine sefineye binilüp havuzlardan geçilerek ve akşamları da kasaba ve köylere konarak rebîyülâhir ayının dördüncü cumartesi günü Tuluz şehrine varmak müyesser oldu.

Kanal ile gelirken halkın bizi seyretmeye rağbeti öyle bir mertebede idi ki, dört beş saatlik yerlerden gelüp nehrin kenarından bizi seyrederlerdi ve birbirlerinin önüne geçmek isterken nehrin kenarından suya düşerler idi.

Kanal üzerinde iner kalkar köprü.

Kanal nehri Tuluz önünden cereyan eden Garona[28] nehrine katıldığı için orada tamam oldu.

Toulouse ve Bordeaux Şehirleri

Yine sefineden çıkup hintova bindik, ineceğimiz yere doğru yola koyulduk.

Tuluz şehri gayet büyük şehirdir, lâkin bir mikdar haraptır; o kadar ticaret yeri olmadığından mamur değildir. Amma kendi aralarında muteber şehirdir. Kal'a askerinden iki kapudan, bayrakları ve neferleriyle önümüze düşüp hanemize götürdüler.

Garona nehrinin dahi başka sefineleri olup kanal sefinelerinden eşyamızı nakledinceye dek üç gün beklendi. Çarşamba günü alay ile iskeleye gelüp yine sefineye binüp Garona nehri ile yola çıktık. Konak be konak giderek cumartesi Bordo[29] şehrine vâsıl olduk. Sefineden çıkup yine hintova binerek şehre girdik. Kal'anın ne kadar ahalisi var ise, bizi karşılayup hanemize götürdüler.

Bordo şehrinin, gördüğümüz şehirlerde benzeri yok. Gerek yapılış bakımından, gerek binalarıyle gayet râhâ, yapılışı güzel, tarzı hoş, mamur şehirdir. Garona nehri şehrin önünde öyle bir genişlik almış ki, İstanbul limanına benzemiş. Bahr-i Muhit boğazı yirmi saat mesafede olmağla, kırk pâre topçeker kalyonlar gelüp şehir önünde demir bırağup yatarlar. Bizler vardığımızda beş, altı yüz pâre kalyon ve bir iki yüz şitye ve Bahr-i Muhit gemileri var idi. Yazın üç, dört bin pâre yelken ol limanda toplanur imiş.

28 Garonne
29 Bordeaux

Cezir ve Meddin Nasıl Olduğu

Bu arada kulağımıza çalınan cezir ve med[30] ahvalini dahi seyretmek müyesser oldu. Bahr-i Muhit'ten yirmi dört saatte iki defa cezir ve med zuhur ediyor. Beş saat cezir edüp yedi saat med ediyor. Med ettikde Bordo'dan dört, beş saat yukarıya dek varup nehrin akıntısı geri dönüp, cezir ettikde gayet sürat ve ziyade şiddetle nehir denize doğru akıyor. Bir zira'dan ziyade nehir suyunun çoğalıp ve azaldığını gözümüzle aynen gördük.

Sahile yakın bulunan gemiler cezir vaktinde yine suya çıkar ve gidüp gelen gemiler cezir ve med vakitlerini gözedüp akıntı ile hareket ediyor. "Gözle görülmedikçe tasdik edilmez"[31] kabilinden garip bir haldir.

Bordeaux Kalesinde

Vilâyet ahalisi gelüp Bordo kal'asını anlatup bizi seyretmeğe heveslendirdiler. Biz dahi yola çıktık.

Bu kal'a şehrin dışında, nehir kenarında bina olunmuş, gayet yüksek ve hoş bir tarzda kurulmuş, sağlam ve müstahkem binadır. Kal'aya girdikde azîm top şenlikleri ettiler. Kal'a dizdarının[32] yerine çıkdıkda yukarıda, bir güzel bahçe düzülmüş ve yüksek bir köşk yapılmış ki bütün şehri ve limanı seyreder.

Sonra bahçeyi gezüp dolaştık. Meğer bu dizdar çiçek severmiş. Tohumdan gelme bir sürü Girit lâlesi yetiştirmiş. Hattâ ol vakitte birkaç tane Girit katmerlisi açılmıştı. Ve biz Tulon'a geldiğimizden bu vakte değin her vardığımız konaklarda sümbül, menekşe gibi bahar çiçekleri getirirlerdi.

30 Gel-git
31 Asıl metinde Arapça'dır.
32 Muhafız

Bordeaux

Bundan sonra bizi bir odaya götürdüler. Bir oda ki, baştan başa peri yüzlü kızlarla resimlendirilmiş.

Merşal[33] ayağa kalkup bizi dalşapka[34] karşılayup sevinç ve sevgi gösterdi. Şekerleme ve şerbetler, kahveler hazır etmişler. Birer mikdar yedik. Sonra: "Size ikramda olan kusurlarımıza bakmayup affedin" diye özür diledi. Biz dahi memnuniyet yüzün gösterüp sonra hanemize geldik.

Meğer Merşal Osmanlı hiç görmemiş, bizi görmek istermiş. "Davet itsek elçi efendi gelmez" diye hanemize gelmeği göze alamamış. Sonunda kal'a seyrini tedbir etmişler ve bizi tahrik etmelerinin aslı bu imiş.

Öyle gerektiğinden bu mahalde üç gün kalınup salı günü sabah erkenden sefineye binildi, Bilay[35] nam

33 Marechal (mareşal)
34 Şapkasını çıkarmış
35 Blaye kalesi

Teşrifat Nazırı.

kal'aya hareket ettik. Oraya varup sefineden çıkdıkda kral tarafından mahsus bizim için on adet yedek at süslü takımlarıyla kralın mirahuru[36] olan beyzâde ile gönderilmiş. Hattâ yedeğin biri murassa[37] takımıyle süslü idi. Ayrıca bir de hintov göndermişler. Anı dahi nehrin kenarında hazır tutmuşlar. "Hangisine isterseniz binersiz" diye herkese bildirdiler.

Hava yağışlı ve kış ziyade olmak hasebiyle hintova binüp menemize doğru yola çıktık. Alay ile konağımıza indik. Konağımızda bir saat sonra bir yığın şekerlemeler hazır etmişler. Bunları yedikten sonra bizi Paris'e götürmek için gelenler, hazırlıklarını yapmış olarak bu kal'ada bizi beklerler imiş. Bu mahalle dek nehirler üzerinden gelinüp su yolculuğu tamam oldu.

Paris Şehrinde

Nihayet rebîyülâhırın on yedinci cuma günü gideceğimiz yere doğru yola çıktık. Birçok yerlerden geçtik. Yolda bir açıklık yerde bir kral sarayı bina olunmuş. Pek hoş olan biçimiyle, altı kubbeli buhurdanı andırır, ince işlemeciliği bakımından çekmece saatına benzer. Franso-

36 İmrahor, Saray Ahırları Nazırı.
37 Mücevher taşlarla bezenmiş

va Permiye[38] nâm Françe padişahı bina ettirmiş ve hâlen kralındır. Görülmedikçe havsalaya sığdırmak mümkin değildir. Saray etrafında yedi saatlik yere dek dağ ve sahraları tahta duvar ile çevirmişler ve yer yer kapular koymuşlar. Bizler dahi ol kapulardan girüp çıktık. Ol av yerinden geçerken bir sürü geyik görmüş idik. Lâkin bunlar krala mahsus olup başka kimse avcılık edemez imiş.

Sonra bu yerden kalkup Orliyan[39] nâm bir büyük şehre vâsıl olduk ki, Paris'e yirmi saatlik yerde olup emin bir mahal olmağla kal'ası köhne kalup pek bakmamışlar, harapça. Kralın Şampanye tabir olunan recimentisi[40] burada kışlakta imiş. Hepsi alay halinde durmuşlar idi. Bu mahalden hizmetimize tayin olunan adamlar bir saatlik yerden bizi karşılayup şehre götürdüler.

Vilâyet âyânı ve konsoloslar ile öteki yerlerde olduğu gibi buluştuk. Odamız peri yüzlü kızlarla Çin resimhanesine dönmüş. Bir gün kalup ertesi çarşamba günü yola çıktık. Türlü menzillerden geçerek cemaziyülevvelin dokuzuncu cumartesi günü taht yeri olan Paris şehri ke-

38 François Premier (I. François)
39 Orleans
40 Regiment (alay)

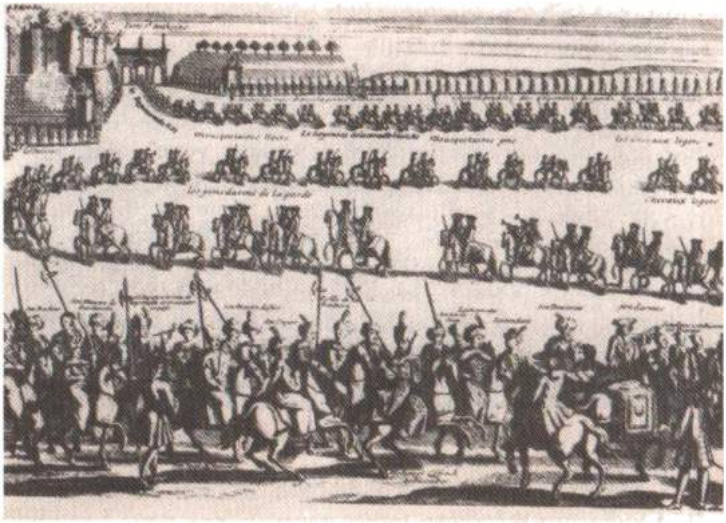
Çelebi'nin oğlu Sait Efendi at üstünde.

narında hazırlanan saraya inmek müyesser oldu.

Bu sarayda bir hafta kalındı. Gece olsun, gündüz olsun halkın çokluğu, kadın ve erkek kalabalığı anlatılır gibi değildir. Kadın ve erkeğin devletlû ve kibarı, kimi tebdil, kimi âşikâre gelmişler. Düğün evlerinin bu kadar kalabalık olduğu görülmemiştir.

İkinci günde, bunlarda mahsus bir memuriyet var ki, sahibine entüredüktör[41] derler, yalnız elçilere "hoş geldiniz" demeye ve alaya bindirmeğe ve krala götürmeye memur imiş; ol kimesne gelüp kral namına: "Hoş geldiniz" dedi. Ve iki günden sonra yine gelüp: "Kralımız pazar günü öğle vakti sizi davet eder. Hususî hazırlık yapılmıştır ve selâmınıza durmak için süslü askeriyle alay tertip etmişlerdir. Gerçi sizi götürmeğe Baş Merşal tayin olunmuştur. Lâkin kralın terbiyesiyle meşgul ve kendisi ihtiyar ve alil olup[42] ata binmeğe kudreti olmadığından üçüncü Merşal size tayin olundu. İnşallahutealâ pazar günü öğleden önce kralın hintovuyle sizi alaya bindirmeğe gelür ve kendisiyle gidersiz" dedi.

41 Introducteur (teşrifatçı).
42 Masechal François de Villeroi'yi kastediyor.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Paris'e girişi.

Alay Düzülüyor

Ve ertesi günü, mezkûr zatın bir arkadaşı bu işe bakarmış, gelüp: "Alayınızın tertibini defter etmeğe geldim. Ata binecek kaç adamınız vardır. Kral ahırından mükemmel atlar getürelim" dedikde münasip veçhile defter olunup verildi.

Sonra kralın ahırcıbaşılarından Müsü Kunbar gelüp herkese birer at dağıttı. Arkasından Merşal, Entüredüktör ile kralın hintovuna binmişler, geldiler. Biz de karşılayarak saygı gösterdik. "Kralımız kendi hintovunu size ikram olsun diye göndermişlerdir" diyerek iki yüz kadar süslü ve seçme arabalarla geldiler. Sonra: "Vakittir, izniniz ile alayı yürütmeye başlatalım" deyüp kalktılar.

En önde kralın kendisine mahsus atlı askerinden bir reciment yürüdü. Ardınca bizim adamlarımızı ata bindirüp bir miktarına kürk giydirüp ellerine tüfenk vermiş

idik ve bir miktarına kerrake[43] giydirüp ellerine mızrak vermiş idik, anları yürüttük; ardlarınca ağavat makulesi[44] sakallı olanlar yürüdü; sonra İmam Efendi ve Kapucular Kethüdası ve ondan sonra oğlumuz[45] ile kethüdamız atbaşı oldu; arkalarından altı adet yedek ağır kesmeler ile süslü ve eğerlenmiş at çektürülüp tamam oldukda kralın ahırcı başısıyle tercümanı gidüp kendimiz dahi divan kilimi ve abasıyle eğerlenmiş bir ata bindik; solumuzda Merşal ve sağımızda Entüredüktör olduğu halde hareket edildi. Ve hemen arkamızdan da birer reciment atlı dizilüp bundan sonra arabalar sırasıyle yerlerini aldılar.

Paris Şehri

Paris şehrinin sokakları gayet geniştir. Yan yana beş altı araba gitmek mümkün iken bazı mahallerde halkın kalabalığından üç atlı güçle geçerdik. Güya şehirde olan cümle halk alay seyrine gelmişlerdi ve haneleri dörder beşer kat olup pencereleri sokağa bakar. Her penceresi sığışabileceğinden fazla kadın ve erkek ile dolmuş idi.

Bu tertip ile hazır edilen haneye inülüp selâma duran asker dahi tertibince hanemizin önünden geçüp tamam oldukda Merşal dahi veda idüp hanesine gitti.

Yine kadın ve erkek, kimi ziyaret, kimi seyretmek maksadıyle kalabalık halinde gelüp, hususa yemek yediğimizi görmeği pek isterler idi. "Filan kimesnenin kızı veya filânın karısıdır; yemek yidiginüze bakmağa izninizi rica eder" deyu haberler gelüp kimini def' edemeyüp nâçar ruhsat[46] verirdik.

43 İnce softan hafif ve üstlük elbise.
44 Ağa sınıfından olanlar.
45 Sonra sadrazam olan Sait Paşa.
46 İzin

Çelebi'nin ziyaret ettiği dönemde Paris.

Perhizleri vaktine rastladığı için kendileri yemek yemeyüp sofranın etrafını çevirüp seyrederlerdi. Hatırları için sabrederdik. Anlar ise yemek seyretmeyi âdet edinmişler. Faraza kralın yemek yediğini seyretmek isteyen, varup seyretmesine izin alır, âdetleri böyle imiş. Daha garip olanı bu ki, kral yatağında nasıl yatar ve nasıl kalkar ve nasıl giyinir, seyrü temâşâ ederler imiş. Bu yüzden bize dahi bu türlü tekliflerde bulunarak ağırlık verirlerdi.

Kralla Görüşme Hazırlığı

İki gün sonra yine Entüredüktör gelüp: "Cuma günü kral sizi davet eder. İnşallah gidersiz ve size ikram olsun diye Prençes Lanbesk'i tayin etmişlerdir. Beraber gelürüz ve eskisi gibi hep beraber giderüz. Bu âna dek gelen elçilere merşal ve prençes tayin olunduğu yoktur ve evvelkinden ziyade alay tertip edilmiştir. Nâme-i Hümâyûn'u[47] teslim ettik de cevabını lala verecektir. Ve kralı-

47 Padişah mektubu

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin muhteşem bir kafile ile Paris'e girişi.

mız gidüp gelişinizde ayakda duracaktır. Siz dahi dostluğa lâyık muamele ne ise, öyle idesiz" dedi ve gitti.

Cuma oldukda adamlar geldiler. Eskisi gibi halkımızı defter ettiler. Ancak kılıçlar kuşatmayup tüfenk ve mızrak vermedik. Sadece oğlumuz Divan Efendisi makamında olmağla Nâme-i Hümayûn'u eline verdik. Anın için dizgini kıymetli taşlarla süslü bir kısrak getirmişler idi. Ana bindi ve önümüze alıp kendimiz dahi kâtibî destar[48] ve ferace ve samur kürk ile ve divan takımı ve kilimle eğerlenmiş kendi atımıza binerek Prençes Lanbesk sağımızda ve Entüredüktör solumuzda gittik.

Bir Silâhendaz.

Kral askerini bize seyrettirmek için etraftaki bazı kışlalarda bulunan piyade ve süvari recimentleri getirtmiş ve çoğuna yeni elbiseler kestirmişler ve cem'an otuz binden ziyade asker tertip ve tedarik idüp olduğumuz haneden kral sarayına dek dizmişler idi.

Kral sarayına bahçe tarafından varılup bahçe içinde dizilen recimentin birine ak atlu ve birine siyah atlu dizmişler idi. Cümle askerin ziyade muteberi bunlar imiş ve bunların neferleri cümle kibarzâde ve beyzâde imiş.

Saray kapusunun merdiveni dibine yanaştık; attan inüp kapudan içeri girdikde teneffüs etmek için sağ tarafda bir odaya götürdüler. Kral kethüdasının odası imiş. Bir mikdar istirahatten sonra kalkup yukarı merdivene çıkdık. Her makama vardıkda rical-i devletten bi-

48 Bir nevi sarık.

Fransa Kralı Louis XV (Çocuk Kral).

rer kimesne istikbal ederek Divanhane kapusuna vardık. Öylesine kalabalık idi ki, karşılamaya gelenler etrafımızı çevirdiklerinden güçle geçerdik. Divanhane kapusundan dahi on iki adam ile geçtik.

Kralın tahtı yakınına varınca, iki tarafta düğün evine konulan sedirler gibi, birkaç yüz sediri birbirinden yük-

sek koyup tertip etmişler. Bu sedirlerde ne kadar kibar karıları ve kralın hısımları var ise toplanup mücevherle süslü, pırıl pırıl elbiseler ile oturmuşlar.

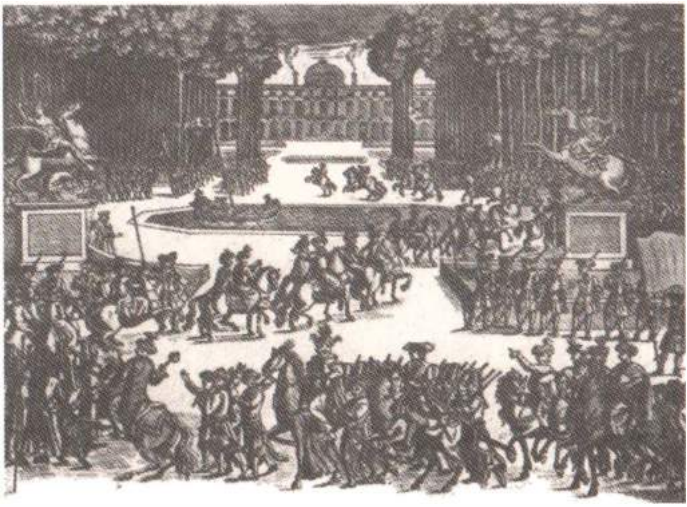
Süvari Alayından bir er.

Kralın Huzurunda

Biz içeri girdikde cümlesi ayağa kalktılar. Ve kralın yanına yaklaştıkda kral dahi[49] ayağa kalktı. Nâme-i Hümâyûn'u önümüze almıştık. Elimizi göğsümüze koyup gûya Nâme-i Hümâyûn'a selâm verir vaziyeti gösterdik. Kral yanına vardıkda temennâ suretinde elimizi başımıza koyup sonra Nâme-i Hümâyun'u alup: "Şevketlû ve azametlû ve heybetlû ve salâbetlû ve mehabetlû İslam Padişahı velinimetim efendim Sultan Ahmet Han İbni Sultan Mehmet Han Hazretleri'nin Nâme-i Hümâyûn-ı Şevketmakrûnlarıdır" dedik.

Kral çocuk olmağla veziri saygı ile elimizden alup kralın yanında bulunan üzeri sırmalı yaygı ile örtülü iskemlenin üzerine koydu. Sonra Sahib-i Devlet Hazretleri'nin nâmesini[50] alup: "Bu dahi devletlû ve saadetlû vezir-i âzam ve dâmad-ı muhterem İbrahim Paşa Hazretleri'nin nâme-i âlileridir" dedikde yine veziri elimizden alup Nâme-i Hümâyûn'un yanına, ol mahut iskemlenin üzerine koydu. "Bu iki devlet arasında eskiden beri yürürlükde olan kavi dostluğu te'kid[51] için ve haşmetlû ve

49 Louis XV
50 Vezirazamın mektubu
51 Pekiştirmek

Çelebi saraya girerken.

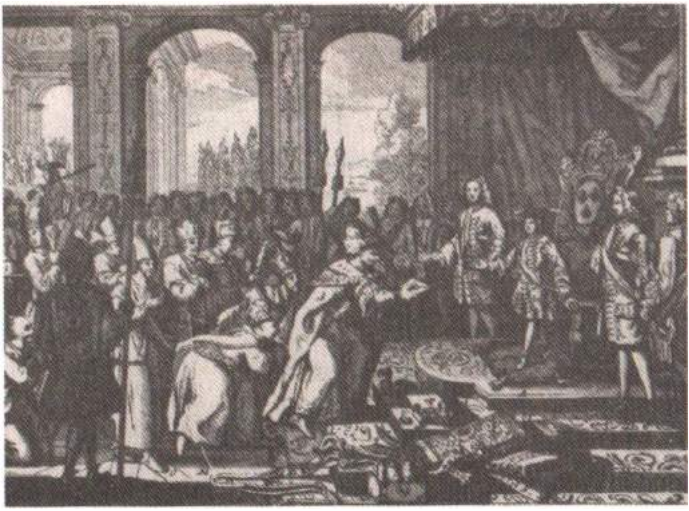
devletlû ve unvanlû Françe padişahı hazretlerine olan sevgi, itibar ve rağbetlerini ayan beyan etmek için elçilik ile beni gönderdiler" dedim.

Kral on bir yaşını tamam idüp on iki yaşına basmış. Yüzü gayet güzel olup elmaslara garkolmuş, altın sırmalı elbiseleriyle meclise şa'şaa veriyordu. Kendisi cevap vermeğe girişmeyüp lalası olan Merşal Dövilerva[52] cevap verdi ki:

"Şevketlû ve kudretlû Âl-i Osman Padişahı Hazretleri'nin nâmelerinden ve elçiliğe cenaplarının intihap olunduklarından[53] haşmetlû ve unvanlû Kral Hazretleri ziyadesiyle haz duymuşlardır" dedi.

Herkes sağında ve solunda ayakta dururlar idi. Sonra yine elimizi başımıza koyup ve birkaç adımdan sonra elimizi göğsümüze koyup veda eyledik. Merdivenden

52 Marechal François de Villeroi
53 Seçildiklerinden

Fransa Kralı Tuileries Sarayı'nda Türk Elçisi'ni kabul ediyor.

inüp binek taşında atımıza binüp geldiğimiz tertip üzere halkı ve askeri seyreyleyerek ineceğimiz yere indik.

Bugün günlerden cuma idi ve Nevruz[54] günü idi.

Vasinin Daveti

Vasinin dahi, merasim gereğince kendisiyle elçileri buluşturucu entüredüktörü var imiş. Gelüp: "Vasi yarın sizi davet eder. İnşaallahutealâ sabah hintov ile gelür, sizi alırım. Lâkin halkımız sizi seyretmeye gayet heveslidir. Atınıza binseniz hepimizi memnun etmiş olurdunuz. Zira bizim memleketimize bu yakın zamanda Osmanlı'dan, elçi efendimizden başkasının geldiği olmamıştır. Halkımız Osmanlılar nice kişilerdir deyû efendimizi görmekten hazzederler. Efendimiz dahi halkımızı seyir ve temâşâ idersiz" dedi.

54 İran takvimine göre yılbaşı.

Sabah geldikde biz dahi krala gittiğimiz hey'et ile atımıza binüp adamlarımıza da atlar getürtüp bindiler. Eskisi gibi alay ile hareket eyledik. Vasinin sarayına vardık. Biribirinden geçme, baştan başa yaldızlı divanhaneleri ve odaları var idi. Kendisi nihayetteki divanhanesinde iskemle üzerinde oturup saray âdetince divan tertip etmiş idi. Bizi gördükde ayağa kalktı ve üç adım atarak karşıladı. Şapkasını çıkardı. Biz dahi usule riayet ile elimizi göğsümüze koyup: "Vaktiniz hayır olsun" dedik ve nâmeyi alup: "İnayetlû Vezîr-i Âzam ve dâmad-ı muhterem İbrahim Paşa Hazretleri'nin nâme-i âlileridir" dediğimizde kendi elini uzadup doğrudan doğruya aldı ve dostane sözler söyleyüp veda ettik.

Kral ile Beraber Av Partisi

Ertesi günü vezir makamında olana varup görüştük.

Birkaç günden sonra: "Kral ava çıkacaktır. Rağbet olunursa buyurun" deyu beyzâde teşvik ettiğinden, biz dahi sabah erkenden atlara binüp hintov ile yola düştük. Şehrin bittiği yerde kralın adamları ve hısımları olan karılar toplanıp kralın gelişini beklerler imiş. Biz dahi anlar yanında durduk. Az vakitte kral dahi hintov ile gelüp yanımıza vardıkda, başından tâcını çıkarup bize âşinâlıklar eyledi. Biz dahi âşinâlık idüp hintovdan çıktık. Kendisi ata binüp bize dahi: "Av yerini temâşâ[55] için ata binmez misiz?" dedi. Biz dahi ata binüp Lala ile beraber olduk.

Bu esnada kralın akrabası olan karılar ve sair kibar karıları hintovlarından çıkup erkek elbiseleriyle ve elmaslar içinde atlara binüp kırıtarak silâhşorluğa başladılar. Anları temâşâ iderek av yerine vardık. Kralın avcı-

55 Seyretmek

Çelebi itimatnamesini krala takdim ediyor.

Kral, av partisinde.

ları şahin, doğan, sungur, seyfi ve balaban gibi kuşları boğazlarına ipler takup getirmişler idi. Kâh tavuşana koyuverüp kâh balıkçına salup aldırırlardı. Kâh turnaya, kâh kartala, kâh karakuşa salup seyir ve temâşâ ettik. Sonra indiğimiz yere döndük. Devlet erkânı takım takım gelüp bizimle görüşürlerdi.

Lala Merşal bize geldikde: "Kral askerinin cenk vaktinde tertip ve hareketlerinin nasıl olduğunu seyretmekten hazzeder misiz? Yarın kral askerini temâşâya çıkacaktır" diyerek bizi seyre heveslendirdiğinden ertesi günü yola çıktık. İki tarafı ağaçlı bir yoldan geçerek zümrüt gibi yemyeşil bir yere vardık. Piyade askeri bayraklarını açup göz alabildiğince beş, altı saf bağlayup dizilmişler. Kralın akrabası bâkire kızlar ve gelenlerin hintovlarıyle kralı bekledikleri yere biz dahi yaklaştık. Derhal vasinin oğulları ve birkaç merşaller ve beyzâdelerle rical-i devletlerinin kibârı geldiler. Biz dahi ata binüp at üzerinde görüşüp hal ve hatır sorarken kral da lalasıyle

geldi, ata bindiler. Karılar dahi evvelki gibi, erkek elbiseleriyle atlara binüp kâkül perişan oldular.[56]

Lala bizi yanına aldı, atbaşı beraber yürüdük. Kral önümüzde, askeri temâşâ ederek halkın nihayetine dek vardık. Sonra geri dönüp saffın ortasına geldikte Kral bir tepeye çıkup bizi dahi yanına alup atbaşı askere dönük durduk.

Kral Louis XV.

Sonra meydan açılup Baş Ceneral at sürüp bizimle asker arasına at başı çeküp askere doğru döndü. Dört davul sağda ve dört davul solda bir miktar uzacık mahalde durdu. Sonra Ceneral mendilini çıkarup bir kere salladıkda davulları vurdular. Asker dahi topu birden şekil değiştirdiler. Bir daha sallayup davulları vurdurunca yine yekpâre bir şekle daha girdiler. Mendil her sallanup davullar vuruldukça şekil ve biçim değiştirirlerdi. Öyle ki, güya cümlesi birdir ve her işarette kâh tüfenklerini kola alup, kâh çöküp, kâh kalkup, kâh sağa ve kâh sola dönerlerdi.

Bir saat kadar bu hareketleri seyir ve temâşâ olunduktan sonra avdet olunup gene münasip bir yerde durduk. Asker dahi recimentleri ve bayraklarıyle gürûh gürûh alay ile önümüzden geçtiler. Temam oldukda krala veda idüp indiğimiz yere hareket ettik.

56 Saçları darmadağın oldu demek istiyor.

Askerî Hastahanede

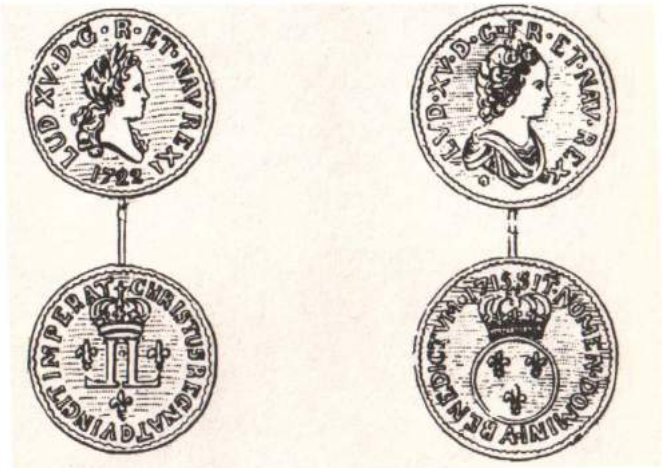
Bir iki günden sonra, bir vezirleri var ki, sefer işlerine bakarmış, ziyaretimize geldi, görüştük. Sohbet sırasında: "Bizim askerimizden yaralı ve hasta olanlara bakmak için mahsus bir saray yapılmıştır ki seyre lâyıktır. Sizi ol mahalli temâşâya davet iderüz" dedikde: "Nola! Bâşüzerine[57] gelirüz" deyüp ertesi günü vardık.

Büyük bir kalabalık toplanmışlar ve nevale ve yiyecek hususunda ziyade külfete girmişler. Kırk elli kadar türlü türlü sâzendeler kendülerine mahsus ve nice görmediğimüz sazlar ile yemek boyunca öyle nağmeler çaldılar ki, anlatmak mümkin değildür.

Sonra kalkup sarayı görmeğe gittik. Önümüze düşüp orada sâkin olan askerden hasta olanları tedavi eyledükleri mahalle götürdüler. Beş, altı yüz kadar yatakta yatan hasta gördük. Kımıldayacak halde değiller ve bazı hastaların yataklarına girüp çıkmağa kudretleri yok. Yanlarında tabipler hazır olup levazım ne ise, hepsini hazır gördük.

Bundan sonra Devâhânelerine[58] vardık. Burası birkaç billûr yuvarlak şişeler, envai türlü ilâçlar ile dolu, hücrelere konmuş ve nice türlü hayvanlar ve elekler ve eczaya müteallik âletler dizilmiş bir yerdi. Ayrıca mutbak âletlerini de seyrettirdiler. Üç bin kadar hasta vardı. Saray gayet büyük ve üç kat üzerine kâgir bina olunmuş bir yerdi. Saray civarında bir kilise de yapılmış, kubbesi yüksek ve yaldızlıdır. Yıldızla işlenmiş acaip resimlerle süslü idi. Ve gayet tekellüflü[59] yapılmış bir büyük erganunu[60] var idi. Kiliseyi seyrederken nağmeler çalarlardı.

57 Yazma nüshada 'baş üzerine' kelimesinin üstü kalemle çizilmiş, Raşit Tarihi'ndeki metinde bu ibare çıkartılmıştır.
58 Eczahaneleri
59 Gösterişli
60 Org

Altın para (Louis XV). *Gümüş para (Louis XV).*

Kral ile Şakalaşma

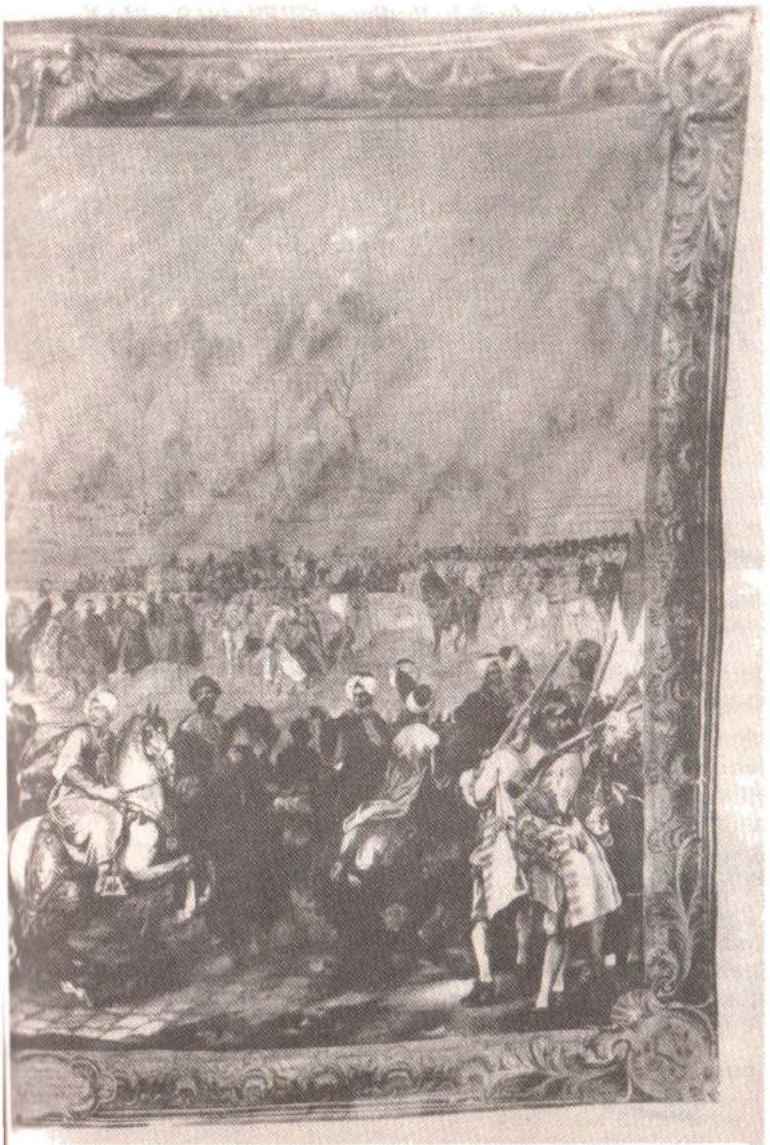
Birkaç günden sonra Lala Merşal, ziyafet tertip edüp bizi davet eyledi. Kral sarayında olmakla ol mahalle vardık. Bize büyük ikramda bulundu. "Kralı görmeden hazzeder misiz?" deyu sual eyledi. Biz dahi: "Zâhir o da bir padişahtır. Padişah görmeden hazzolunmaz mı?" diyerek memnun olacağımızı belli ettik.[61] "Hele yemek hazır oluncaya dek size kralı seyrüttirelim" deyu elimize yapıştı, gittik.

Kralı daha önce Nâme-i Hümâyûn'u teslim ederken buluştuğumuz Divanhanede, tahtında bulduk. Birkaç beyzâde ile sohbet ederlermiş. Lalasıyle bizi görünce tahtından inüp bize doğru döndü, buluştuk. Ayak üzerinde birçok dostane sözler söyleştik, lâtifeler ettik. Hançerimizi, elbisemizi birer birer temâşâ eyledi. Lala

61 Yazmada mevcut olan bu cümle, matbuda çıkarılmış, sadece 'biz dahi izhar-ı şevk ettik' denilmiştir.

Louis XV tarafından kabul edilen Osmanlı Elçisi Mehmet Çelebi ve maiyeti, 16 Mart 1721 tarihinde, sarayın bahçesinden büyük merasimle geçerlerken

(Charles Parocel'in tablosundan ilham alınarak P.J. Perrot tarafından 1731-1734 senelerinde goblen duvar halısına geçirilen bu eser 7x12 m boyutundadır.)

Saray Muhafız Alayı'ndan bir subay.

Saray subayı.

Merşal; "Kralımızın güzelliğine ne dersiz?" diye sual eyledi. "Maşallah" dedik. "Henüz onbir yaşında, dört aylıktır. Şimdi bu boyu bosu ile hiç güzel olmaz mı? Hem saçları da takma değildir, bakın?" deyu kralı tutup arkasın çevirdi. Biz dahi saçlarına yapışıp ohşadık. "Yürüyüşü dahi güzeldir. Şöyle yürüyünüz, görsünler!" dedi. Kral dahi Divanhane ortasına değin yürüyüp yine avdet eyledi. *"Daha süratli hareket eyle, koştuğunuzu dahi görsünler!" dedi. Kral dahi tekrar koşarak Divanhane ortasına varıncaya kadar seğirtip avdet eyledi. Merşal: "Beğendiniz mi?" deyu sual eyledi.*[62] Biz dahi: "Bârekallah"[63] deyu cevab eyledik.

Bundan sonra Divanhane'de asılı olan acaip resimlerin seyrine geçüp Kral ile beraber gidüp geldik. Bazılarını: "Bu, filândır" deyu kendi tarif ederdi. Oradan kendi odalarına götürüp birer birer seyrü temâşâ ettirdi. Kendi döşeğini ve hocadan okuduğu yerleri gösterdikten sonra veda edüp dışarı çıktık.

62 İtalik olarak dizilen bu ibareler Raşit Tarihi'nde var, yazmada yoktur.
63 Allah mübarek etsin

Yemek hazır idi. Yedikten sonra: "Kralın cevherlerini seyreder misiz?" dedi. Biz de: "Hay hay, cevahire bakmak ve görmek ne kadar güzel ve gönül açıcıdır, hazzederdik" dedik. "Buyurun, gidelim" deyüp yine elimizden yapıştı. Yine kralın odasına girdik.

Kral ayakta dururdu. Bütün odanın içine hazinedarlar cevahirleri döşemişler. Birer birer temâşâya başladık. Evvelâ üç kat elbise takımı gördük. Biri incu[64] ile ve rengârenk lâl ve yakut ile tezyin olunmuş ve biri dahi incu ve elmas taşlarla süslü idi. Bu incu fındık kadar, pâk ve beyaz ve hepsi biribirinin aynı idiler. Yakutlar da öyle. Ve biri bütün elmas ile süslenmişti. Her bir elmas düğme kadar, bir yerde bulunmayan, kıymetli, biçimi hoş cevherlerdi. Ve iki sıra incu gördük ki küçük hindistancevizi kadardı. Tahta oturdukda kralın omuzu başına asarlarmış. Biz dahi ilk buluşdukda asmışlardı. Gayet ağır-bahâ[65] cevherlerdi. Ve bir kutu içinde bir 'dürr-i yetim'leri[66] varmış. Benzeri yoktur, diye gösterdiler. Küçük hindistancevizi kadar. O kadar yuvarlak ki, güya küre-i hakikîdir. Gayet beyaz, berrak ve deliği yok. Bir ayine üzerine konuldukda asla yerinde durmayup daima hareket eder. "Yuvarlanan İnci" dedikleri bu imiş.

Louis XV'in tacı.

Elmaslar arasında sarı elmas gördük ve bir kutu içinde üç köşeli lâcivert bir elmas gördük. Gayet büyük bir taş idi. Ve bir gök yakut gördük

64 İnci

65 Pahalı

66 Bir sedefte tek başına bulunan, dolasıyla büyük ve makbul olan iri inci tanesi.

ki dört köşe tıraş olunmuş, baş parmak uzunluğunda idi ve bir elmas daha gördük ki, yakın bir zamanda İngiltere kralından altı bin kise akçeye satın alınmış. Ortası dört köşe ve iki yanı kubbeli, gayet sanatlı işlenmiş, berrak ve beyaz ve asla ayıbı yok. Yüz otuz kırat imiş. Aslında cevizden büyük idi.

Ve kral bazı cevherleri kendisi elimize verüp gösterirdi.

Bu esnada Lala Merşal, kraldan sual idüp: "Bu cevher kimindir?" dedi. "Kimin olsa gerek, benimdir" dedi. "Yok senin değildir, başındaki tâcındır" dedi.

Yine krala veda edüp dışarı çıktık.[67]

Sınır Boylarındaki Kalelerin Maketleri

Bundan sonra dört bir taraftaki hudut boylarında ve yakın yerlerde malik oldukları kal'aların küçük ve büyüğünü, sahraları ve bahçe ve dağlarıyla ve nehir ve varoşıyle ve iniş ve yokuşu ile mücessem resmetmişler. Anları seyretmek güya ol kal'aların her birini olduğunca seyretmek gibidir. Ve öyle ehemmiyet verilmiştir ki, her kal'anın sokakları ve evleri ve kiliseleri ve köprüleri tıpkı tıpkısına resmolunmuştur. Bunun iyiliği şuradadır ki, bir kal'aya düşman gelecek olsa ne yandan gelmesi mümkündür ve ne tarafına istihkâm vermek lâzımdır,

67 Yazmada bundan sonra gelen iki sahifelik metin ki, altın temaşasından bahsediyor, satırların üzeri kalemle çizilmiş. Sahifenin kenarına şu kayıt düşülmüş: (Bu mahalden kale tasvirine gelince tahrir olunan hurafat bizim takririmizden değildir. Zira bu makule hazine gördüğümüz yoktur. Varduğumuz esnada kemali müzayakadan nâşi halk beyninde kâğıtlar ihdas etmişler, muâmelat ol kâğıtlar ile olurdu. Zâhir budur ki, ol miktar hazineleri olsa kâğıtları akçe bedeline istimal etmezlerdi.) Yazmanın kenarındaki bu not bizzat Yirmisekiz Çelebi'nin el yazısı iledir. Bu da padişaha takdim edilmeden metni gözden geçirdiğini, gerçeğe uymayan ilâveleri kendi eliyle çizdiğini gösteriyor.

XVIII. yüzyılda Paris.

bilinir ve kral dahi kendi gözüyle görmüş gibi olur. Bu resimler meydana gelinceye dek dünyalar kadar mal harcolunmuştur. Bu resimleri değme kimseye göstermezler. "Eğer siz murâd ederseniz seyredersiz" dediler. Biz dahi: "Hazzederdik" dedik.

Muhasara ve muhafaza sırasında kal'a işlerini bilen ve nâzır olan Ceneral önümüze düşüp bir büyük ve uzun divanhaneye geldik. Anahtarla kapusun açup girdik:

Yüz yirmi beş kal'a resmolunmuş. Her biri bir sofa kadar oran masalar üzerine konmuş. Öyle dikkat etmişler ki, bir kal'anın etrafında olan dağları ve sahralan ve çimenleri ile ve ağaçlı olan yerleri parmak kadar ipekten yapraklı ağaçlarıyle ve sular ne taraftan gelüp kal'ayı çevirir yahut ortasından veya hangi yanından geçmiştir ve köprüleri nice konmuştur; kal'anın hendeği ve kapuları nasıldır; şehrin sokaklarının genişliği ve darlığı ve hanelerinin pencereleri dahi güya şehir içinde seyreder gibi görünürdü.

Sarayda Perde Çavuşu.

Ve bâzı fethettikleri kal'aları ne taraftan muhasara etmişler ve nice metris almışlar, anlan dahi göstermişler. Aslında bunlara bakarak her kal'anın ahvalini öğrenmek müyesser olur.

Kralın Merakı

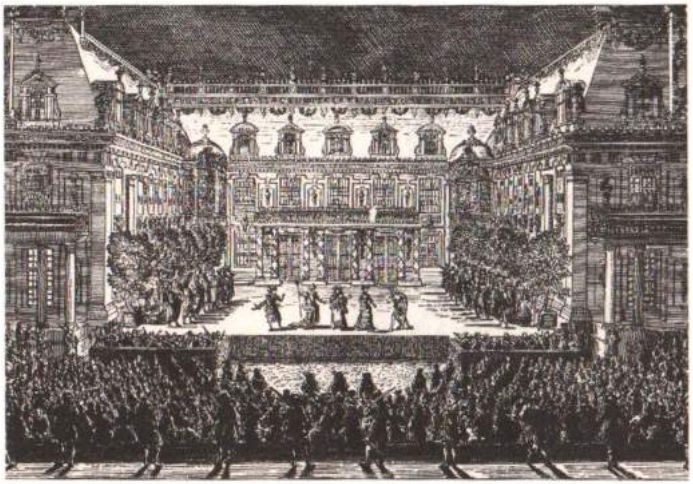
Biz dolaşırken kral duramamış, yine yanımıza geldi. "Galiba elçi efendiyi görmekten hazzedersiz?" dediler. "Bilürüm ol dahi beni görmekten hazzeder" deyu cevap verdi. Bir miktar temâşâdan sonra çıkup gitti. Ol gün kral ile üç defa görüşmek müyesser oldu. Biz dahi bir iki saatte cümle resimleri temâşâ edüp sonra Lala Merşal'e veda ettik, konağımıza geldik.

Operada Bir Gece

Paris şehrine mahsus bir oyun var imiş. Opâre[68] derler imiş. Acaip san'atler gösterirmiş. Ol şehre mahsus imiş. Şehrin kibarları varırlar, vasi dahi ekseriya varır, kral bile ara sıra gelir imiş. Birgün bizi Vasi Merşal davet eyledi. Anı seyre gidecek olduk. Vasinin sarayına bitişik bir yere vardık. Ol saray mahsus Opâre için yapılmış. Rütbesine göre herkesin mahsus oturacak yerleri var.

Bizi kralın oturduğu yere götürdüler. Kırmızı kadife ile döşenmiş idi. Vasi Merşal dahi gelmiş, yerinde otururdu. Her taraf erkek ve kadın ile baştan başa dolmuş idi. Ve yüzden fazla çeşitli saz hazır idi.

68 Opera

Versailles Sarayı'nın mermer avlusunda tiyatro gösterisi.

Akşama bir saat var idi. Her tarafı kapalı olmakla birkaç yüz balmumu ve billûr avizelerle hesapsız mumlar yanmış idi. Ol mahal ziyade tekellüflü yapılmış olup cümle trabzanları ve direkleri ve dört yanı ve tavanı halkârî[69] olup ve gelen kadınlar ipekli kumaşlara ve cevahirlere garkolmuş bulunup mumların alevinden öyle bir şaşırtıcı parlaklık meydana gelmiş ki, tâbir olunmaz.

Opera Başlıyor

Önümüzde, sazendelerin olduğu mahalde, işlemeli bir büyük perde asmışlardı. Tamam yerleşildikten sonra birden bire ol perde kaldırılup ardından bir büyük saray zuhur eyledi. Sarayın avlusunda oyuncular kendilerine mahsus elbiseleriyle ve yirmi kadar peri yüzlü kız pırıl pırıl taşlı elbise ve fistanlarıyle meclise tekrar parıltılar

69 Altın yaldızlı oyma

Bir bale sanatkârı elbisesiyle.

salup sazlar dahi hep birden nağmeye girişti̇ler. Bir müddet raksolunup sonra opâreye başladılar.

Bunun aslı bir hikâyeyi canlı göstermek. Her hikâyeyi bir kitap edüp basmışlar. Hepsi otuz kitap olmuş. Her birinin adı var. Her mecliste bir başka hikâyeyi henüz oluyormuş gibi gösterdiler.

Bizim olduğumuz mecliste bir padişah var imiş. Bir başka padişahın kızına âşık olup istemiş. Amma kızı dahi bir başka padişahın oğluna âşık imiş. Aralarında geçcn halleri ayni ile gösterdiler. Meselâ padişah kızın bahçesine varacak oldu. Önümüzdeki saray bir anda kaybolup yerinde bir bahçe zuhur etti ki limon ve turunç ağaçlarıyle dolu idi.

Ve bir vakit oldu ki, dua için kiliseye varacak oldu. Ol bahçe yerinde gerçekten bir büyük kilise peydâ oldu. Aralarını soğutmak ve ayırmak için sihirbaza müracaat iktiza edüp türlü türlü sihirler gösterüp ateş oyunları ettiler. Ve atlu ve piyade asker ile cenkler gösterdiler, gökten bulut ile âdemler inüp ve yerden âdemler uçurdular.

Sözün kısası, ol kadar şaşılacak şeyler gösterdiler ki, tâbiri kabil değildir. Gök gürlemeleri ve şimşekler gösterdiler. Görülmedikçe inanılmayacak kadar acaiplikler ve gariplikler temâşâ olundu. Hele aşk hallerini öylesine gösterüp icrâ ettiler ki, gerek padişahın ve gerek kızın ve gerek kralzadenin tavır ve hareketlerine bakıldıkça insanın acıyacağı gelirdi.[70]

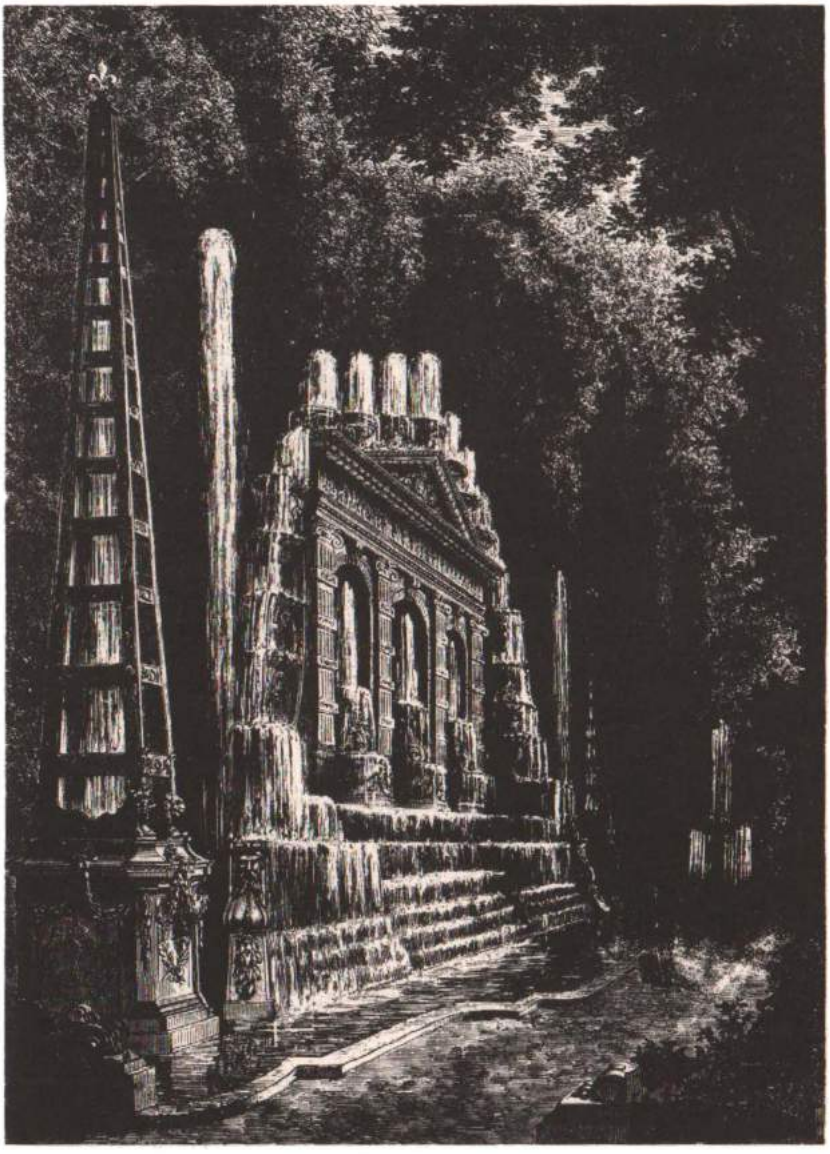
Bu opârenin kibar takımından bir itibarlı kimse nazırı var. Masrafı çok bir sanat olmağla gelirini dahi düşünmüşler ve büyük devlet malı bağlamışlar. Çok şey hâsıl olur imiş. Ve bu şehrin hususiyetlerinden imiş.

Üç saat kadar vakitte opâre tamam olup yine hanemize gelüp karar eyledik.

Saray Operasında

Bir iki günden sonra yine Entüredüktör gelüp: "Kral sarayında opâre cemiyeti olacaktır. Eğer gelürsenüz gâyet hazzedeceğinizden şüphe yoktur. Kral ile bir mecliste otururuz. Kralın sağ tarafında akrabası ve Prinçipeler[71] vardır ve sol tarafında elçiler yeri vardır. Geldikte herkes rütbesine göre otururlar ve siz cümle elçilerin önüne geçüp krala yakın otururuz" dedi.

70 Musiki tarihi ile de meşgul olan arkadaşımız Faruk Yener'e göre, Çelebi'nin seyrettiği opera, Jean Baptiste Lully'nin o devirde pek rağbet gören operalarından biri olsa gerektir.
71 Prensesler

Zafer Tâkı korusu.

Biz dahi rağbet edüp ol gün ikindi vakti vardık.

Kral sarayında, Divanhane tarafında böyle cemiyet için mahsus bir rakıshane yapmışlar. Evvelkinden büyük ve gayet tekellüflüdür. Divan somaki mermerden, yaldızlar içinde acaip tasvirler ile süslü. Tavanına varıncaya dek dört kat localar yapılmış, jengârî[72] mermerden trabzanları ile gayet hoş bir mahaldi. Vardığımız da kibar karıların çoğu altınlar içinde ve ziynete bulanmış mücevher elbiseler ile gelmişler, her biri bir locada oturmuşlar idi.

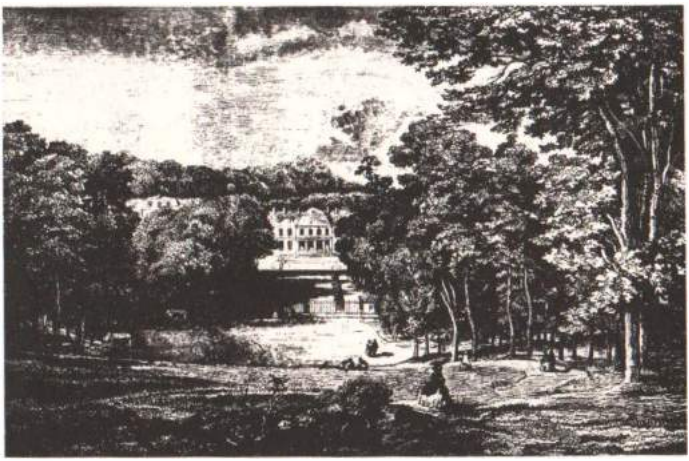
Biz dahi merdivenden çıktık. Kral için bir sandalye komuşlar. Sol tarafında olan sandalyelerin evveline oturduk. Halkın kalabalığı şehir opâresindekinden ziyade idi.

Kral dahi bu esnada geldi, yerine oturdu. Sağ tarafına emmizadesi bir kız, sol tarafına bir başka emmizadesi bir kız, o da cevherlere batmış gelüp oturdu. Biz dahi ana bitişik oturduk.

Ön tarafta sanatlı ve nakışlı bir perde asılmış idi. Birdenbire kalkup arkasında raksolunacak sahne peri yüzlü kızlarla baştan başa dolmuş ve parlak bir güneş güya doğmuş göründü. Ol güneşin büyüklüğü koca bir sini kadar olup altından öyle bir sanatla yapılmış ki, arkasında mumlar parlamış, güya güneşin nuru ışıldıyormuş gibi bir hal hissolunurdu.

Ve opâre şarkıcılarının sazendelerini getürmüşler, yekpâre çalmaya girişüp rakkaslar raksa başladılar. Bu râks edenler prençipe oğulları ve merşalzâdeler ve dukazâdeler ve beyzâdeler imişler. Kral meclisinde bunlar raksedermişler. Boy bos ve yaşça akran olanlar sekizer sekizer raksettiler.

72 Bakır çalığı, göztaşı rengi

Saint- Cloud Sarayı ve bahçesi.

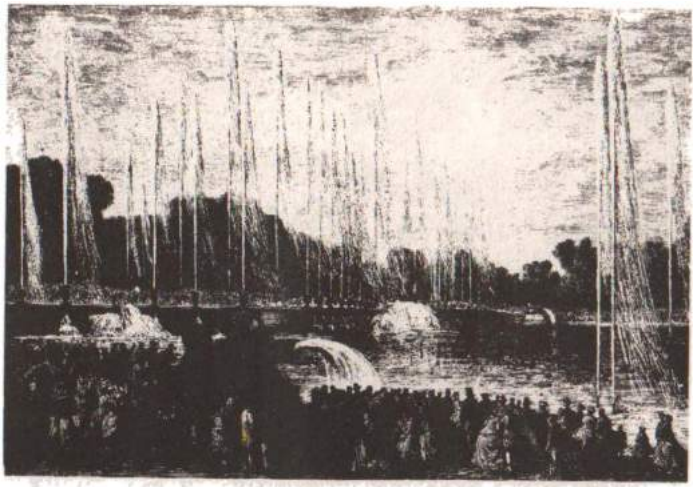
Ve bunların mahsus raks elbiseleri var. Cümlc sırma ile ipekli kumaş üzerine işleme. Ve başlarına dahi sorguç şeklinde bir geniş başlık giyüp güzel kokulu siyah macunlar ve kızıllık düzgünleri sürünüp güzelliklerine imdat ediyorlar.

Ve opâre halkı takımıyle orada olmakla acaip ve garaip taklitler edüp oyunlar oynadılar. Meclis tamam oldukda kral kalkup gitti. Biz dahi hanemize geldik.

Sarayları Ziyaret

Bundan sonra Duka Dorliyan'ın[73] şehre bir saat mesafede bir sarayı var imiş. Senkuli[74] derler imiş. Hâlen anası hayatta olup orada otururmuş. "Pek güzel bir bahçesi vardır. Eğer seyretmek isterseniz gidelim?" dedikde, daveti kabul edip gittik.

73 Duc d'Orleans
74 Saint-Cloud, Versailles yolunda park içindeki saray.

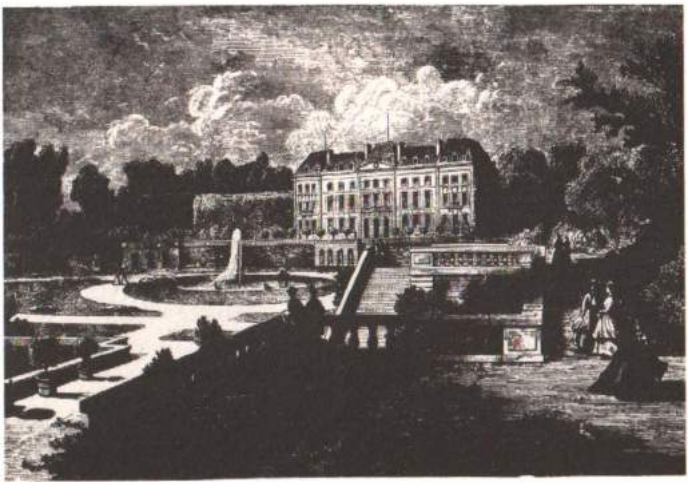

Versailles'da Neptün havuzu.

Şehrin sonundan bahçeye varıncaya dek hep iki tarafına dümdüz ulu ağaçlar dikilmiş yollardan geçtik, saraya vardık. Öyle güzel bir tertip temâşâ eyledik ki, tâbir olunmaz. Odalarım birer birer seyir ve temâşâ ettik. Sırma ile işlenmiş seccadelerle süslü, bir sürü görülmemiş, ufak tefek kıymetli şeyler konmuş.

Sonra yemeğe oturuldu. Ondan sonra, bahçe seyrine gittik. Evvelâ bir havuza geldik. Etrafı ulu ağaçlarla çevrili idi. Havuzun ortasında bir fıskıyesi mızraktan kalın su fışkırtır, sular o ulu ağaçlardan bir iki adam boyu yukarı sıçrardı. Sual eyledim: Yüz elli kademe fırlarmış. Bizim kadem ile üç kadem bir zira'dır ki elli zira' fırlamış olur. Ol kadar su zerreleri etrafa saçılırdı ki güneş havuz üzerinde parlamakla gökkuşağı şeklini müşahede eyledik.[75] Bu fıskıyenin bütün diyarda benzeri yoktur diye haber verdiler.

75 Gördük

Meudon Sarayı.

Ve bir havuz daha gördük ki yokuştan inişe doğru, nakışlı mermerlerden merdivenler etmişler. Su akdıkça basamaklar örtülmekle yekpâre sudan merdiven gibi görünür. Yer yer fıskıyeler komuşlar, ejder ağızları komuşlar. Öyle bir halde akardı ki, seyretmesi insanı şaşırtırdı.

Her tarafa ağaçlar diküp biribirine bağlanan sokaklar yapmışlar. Her sokakta giderken ikişer tarafı mızrak boyunca yeşil divar idi ki, aralarında hiç fark olmayup, saplar öyle biribirine sarılmış ki gûya yekpâre görünürdü.

Bahçenin büyüklüğü dört saatlik kadar mesafe imiş. Bizler hintov ile bir buçuk saat gezdik.

Bundan sonra benzeri olmayan Versal'ın[76] seyrine gidecek olduk. Tedarikimizi görüp cümle adamlarımızla nakleyledik. Yol üzerinde bulunan Modon[77] derler kra-

76 Versailles
77 Meudon

lın bir muazzam sarayı ve bahçesi varmış. Yemeği orada yemek kavil olunmuştu.[78] Sabahleyin hareket olunup kuşluk vaktinde vardık. Bir saray temâşâ ettik ki, vasfı bir veçhile mümkin değil.

Versailles Sarayında

Kısacası, sarayın mevkii bir yüksek yerde olmağla cümle Paris şehrini temâşâ ederdi. Gayet hoş makam idi. Yemek yedik. Yine ol bahçeye mahsus kralın hintovlarına binüp bahçeyi gezmeğe başladık. Senkuli'de gördüğümüz acaip tertip üzere ağaçları, sokakları ve yeşil divarı hatırladık. Öğleye dek gezüp Versal'a azimet eyledik. Akşama yakın geldik. Gönüllere ferahlık veren bir saray ve gamlara devâ olan acaip düzen müşahede olundu ki güzellikleri dil ile anlatılamaz.

Sabah oldukda, ol sarayın Governörü vesair muteber vazifelileri gelüp: "Bahçe seyrine buyurun" dediler. Kral seyrederken bindiği iki tekerlekli bir açık araba getirdiler. Dört kişi çekerler.

Önce bir mahalle götürdüler ki, gûya başka bir daire. Biribirine uygun ağaçlarla dolu bir koru. Bunların arasında düz sokaklar etmişler ki, cümlesi biribirine bağlı ve bunların her birleştiği yerde bir şadırvan ile bir havuz yapmışlar ve her bir şadırvanı da bir başka hayvan şeklinde tunçtan resmetmişler, sular anlardan fışkırır.

Bütün o koru içinde otuzdokuz adet şadırvan var ki, her biri Hümâyûnnâme[79] hikâyelerinden bir hikâyeyi anlatmak üzere komuşlar ve hangi hikâye idüğünü bir levha üzerine kazup şekiller arasına yerleştirmişler.

78 Kararlaştırılmış
79 Farsça hikayeler kitabı

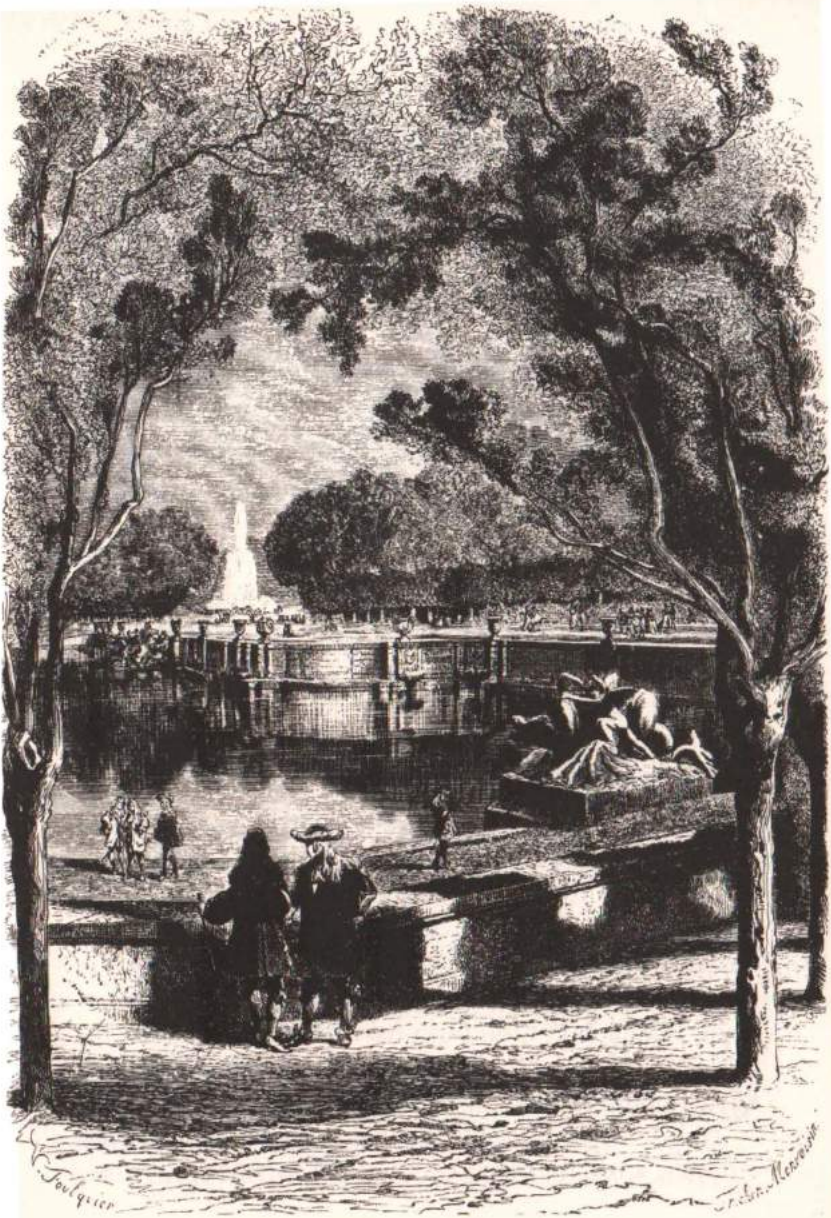
Trianon Sarayı.

Andan sonra bir yere daha geldik ki, otuz iki sütun üzre, otuz iki kemer etmişler ve her kemer altına bir fıskıye komuşlar; parmak kalınlığında fışkırır.

Andan sonra, bir büyük havuza daha geldik ki, ortasına iki yüz otuz beş fıskıye komuşlar. Üç kat. Ortası seksen kadem fışkırır. İkinci katı daha az, üçüncü katı daha az. Hepsi bir gümüş selvi gibi olur. Lüleleri baş parmaktan kalındır.

Andan sonra bir havuza daha geldik ki, etrafı iki kat somaki mermerden ustaca yapılmış bir trabzan ile çevrilmiş ve iki tarafında renkli mermerden iki köşk yapılmış. Ve şadırvan, yüz yirmi kadem fışkırır. Senkuli fıskıyesinden sonra bundan daha yukarı fırlar fıskıye görmedik. Şiddetle fışkırdığından etrafa ziyade zerreler saçar, bir mütenasip gümüş selvi olur ki, ancak bu kadar olur.

Andan sonra bir geniş mahalle geldik. Havuzunun büyüklüğü bütün gördüklerimizden fazla idi. Birkaç tane beşer çifte kayık ile gezmek mümkin. Ve ikişer sıra başparmaktan kalın, altmış adet fıskıye dizmişler. Su ak-

Versailles'da teraslardan biri.

dıkda altmış tane gümüş selvi iki sıra dizmişler gibi görünür.

Ve ucunda dahi üç şadırvan komuşlar. Her birinde on beşer, yirmişer fıskıye var. Bunların fışkırması dikine düz değil, değişiktir. Hava fişengi gibi yerden çıkarlar, her biri bir tarafa eğilerek fışkırır.

Bir büyük havuz daha gördük ki, ortasında şadırvanı bir köşk kadar var. Etrafında yüzden fazla tunçtan yapılmış acaip hayvan var. Her biri öyle hendese ile konmuş ki, sular fışkırdığı zaman bir lâtif manzara hasıl olur, temâşâsı gamlara devâdır, gönüllere ferahlık verir.

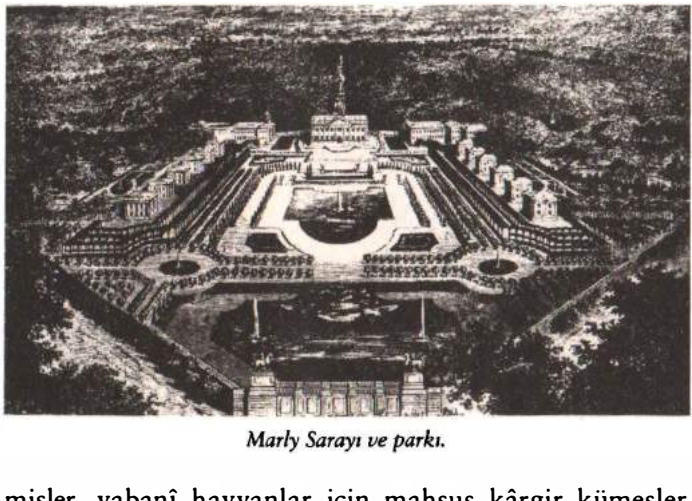
Bunlara benzer daha nice havuzlar ve şadırvanlar var ki, her birinde bir başka sanat göstermişler, ki biri bir gayri bahçede görülmemiştir. Ve bu kadar havuzların ayaklarından bir nehir meydana gelmiş ve bu nehri haç şekline sokmuşlar. Bir sürü kayık var.

Trianon Sarayı

Bahçenin bir tarafında bir saray daha var ki, Teryanom[80] derler. Ol sarayı temâşâ için ertesi gün bir mükellef döşenmiş, üstü örtülü, kralın bindiği kayığa binüp nehir ile yola çıktık. Sağ tarafının bittiği mahalde ol saray ve bahçe tertip olunmuş. Gâyet gönül açan bir saray. Bunun tertip tarzı, kendine mahsus olup üçer, dörder kat bina ederlerken, bunu yalnız bir kat bina etmişler. Bahçesi dahi öyle tanzim olunmuş ki, tâbiri mümkin değil. Bunda dahi türlü türlü fıskıyeler ve şadırvanlar etmişler ki anlatılamaz. Cümleyi seyir ve temâşâ idüp yine kayığa binüp bu sefer nehrin sol tarafına doğru gittik.

Nehrin sonunun geldiği mahalde bir saray daha bina etmişler, anı dahi temâşâya çıktık. Kuşhaneler bina et-

80 Trianon

Marly Sarayı ve parkı.

mişler, yabanî hayvanlar için mahsus kârgir kümesler bina etmişler. Her kümesin önünde başka dairesi ve meydanı ve ortasında havuz ve şadırvanı var. Etrafı divar ile çevrili.

Çepeçevre bunları sarup hepsinin ortasında bir büyük köşk ve iki tarafında gayet ince işlenmiş nakışlar ile süslü, biribirinden geçme beşer, altışar küçük odalar yapılmış. Öyle sanatlı ki, Hind çekmecesine[81] benzer. Lâtif ve gayet kıymetli sırma ile işlenmiş döşeme ile süslü olan ol büyük köşkte oturup toplanan bütün yabanî kuşları seyretmek mümkindir. Biz orada iken hayvanlardan bir şey yoktu. Velâkin, eskiden yabanî hayvanlar ne kadar toplanmış ise, hepsinin resmi ol köşkte yapılmış idi.

Acaip mahlûklar temâşâ eyledik. Ve ol köşkten hayvanlar olan mahalle değin meydanı delüp kaldırım taşı aralarına küçük fıskıyeler komuşlar. Bir yığın halk toplanup pencerelerden hayvanları seyir ile meşgul iken su-

81 Süslü küçük sandık

yu koyuverüp fışkırtmaya başlayınca halkın biribirine girüp bağırışmalarını seyir ve temâşâ iderler imiş. Hattâ bizler dahi nezaketle, beraberimizde olan adamları "Kuşhaneleri seyredin!" deyu avluya attırdık. Suyu açdırmamız azîm seyir ve temâşâya sebep oldu.

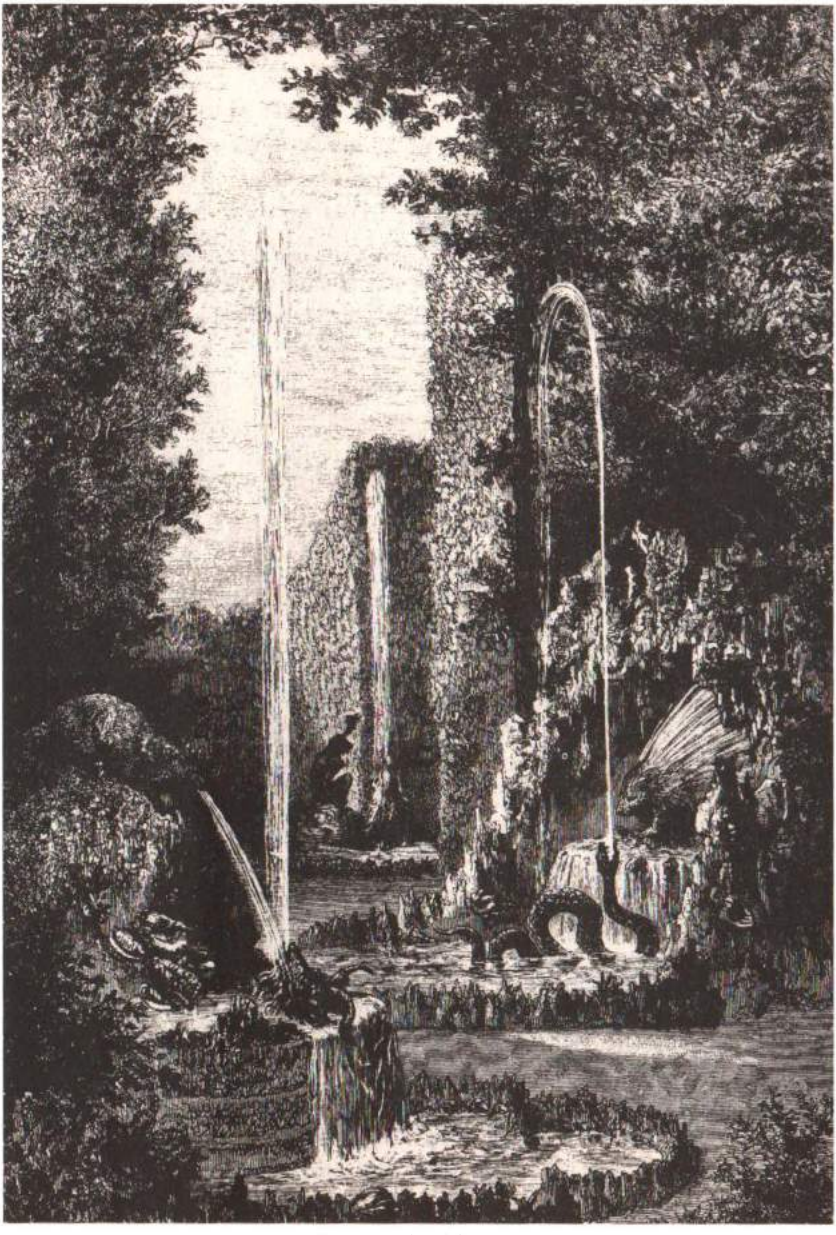
Marly Sarayında

Ve buna benzer nice sanatlar ve garâbetler temâşâ olunup, ertesi günü haç şeklindeki nehrin doğu tarafında[82] bulunan Marli[83] adındaki, gönül açan muazzam sarayın ve güzelim bahçesinin temâşâsına vardık. Öyle süslü bir keyif yeri müşahede olunmuştur ki, misli yok. Bahçesinin tertip tarzı bence hepsine tercih olunur. Burada bulunan biribirlerine sarılmış ağaçları hiç bir yerde görmedik. Meselâ iki tarafta olan ağaçların dallarını biribirine öyle asmışlar ki, bir yeşil yüksek kemer peydâ olmuş. Yağmurlu havada yola giden, yağmurluğa muhtaç olmaz.

Ve ağaçlardan kapusuyle ve dehliziyle odalar yapmışlar. Yeşil yaprak ile örtülmüş, ağaçları türlü türlü şekillere komuşlar. Öyle tertip etmişler ki, seyir edende tabiatıyle ferahlık ve neş'e müşahede olunur. Bu güzel bahçeyi seyir ve temâşâ eyledikde "Dünya müminlerin hapishanesi, kafirlerin cennetidir"[84] sözündeki latif nükte aşikâre oldu.

Bunlardan başka, sarayın karşısında, tepeye doğru yetmiş iki ayak beyaz mermerden yapılmış bir merdiven etmişler. On adam yanyana çıkabilir. Ve iki yanına beş, on basamakta bir fıskıye komuşlar. Merdivenin nihayet bulduğu mahalle dahi bütün fıskıye dizmişler. Bu merdi-

82 Raşit Tarihi'nde 'batı tarafında' diyor
83 Marly
84 Metinde bu cümle Arapça'dır

Versailles'da fıskıyeler.

ven büyük bir havuz içine inmiş. Suları akmağa başladıkda bir hendese ile akar ki, ol azîm merdiven, yekpâre billûr camdan yapılmış zannolunur. Öyle bir hal müşahede olunur ki, anlatmak ve yazmak mümkin olmaz.

Başka bir mahalde dahi, yirmi beş ayak merdiven etmişler. Etrafında fıskıyeleri var. Bunun suyu şiddetle aktığı için köpürüp ol merdiven yekpâre köpükten yapılmış bir şekle girer. Bir garip temâşâdır.

Bir yerde dahi, adam boyunca beyaz mermerden bir şadırvan etmişler. Üstü düz ve o düzlük üzerine bir put oturtulmuş. Su feveran ettikde put ile düzlük arasında olan yarıklardan bütün su çıkmakla ol şadırvan anı kaplayıp yekpâre bir tepe camı gibi görünür. Bunun dahi benzeri yok ve görülmemiştir.

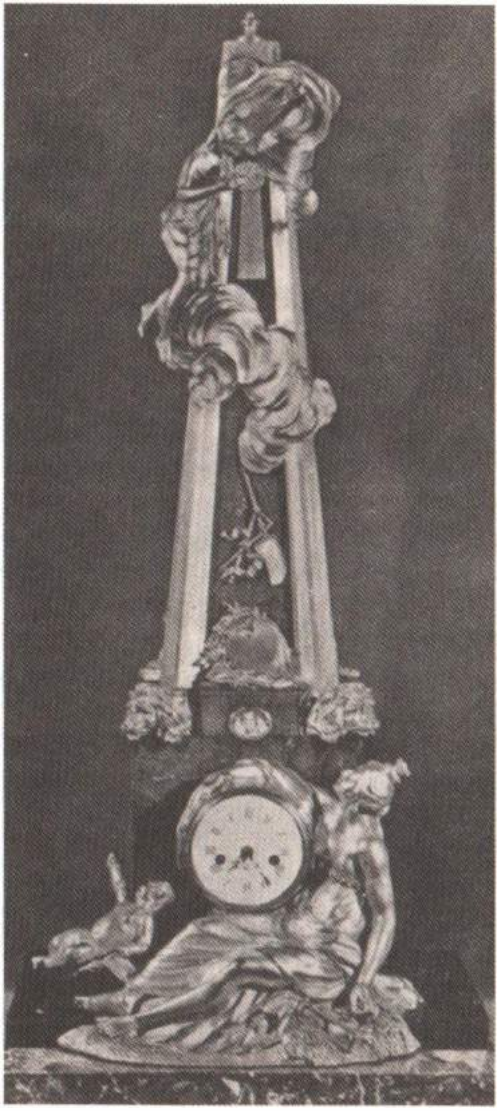
Daha nice havuz ve şadırvan vardır ki birinin benzeri yok.

Bu bahçe, bir miktar yüksek bir yerde olmağla, akıtılan sulardan ol kadar sanatler ve akçeler harcetmişler ki, hesaba gelmez. Önce, Sen[85] nehrinden su almağa muhtaç olmuşlar. Nehir, yüz elli zira alçakta olmağla suyu yukarı çıkarmakta öyle hileler etmişler ki, tâbire sığmaz. Nehri sed edip on iki büyük çarhlar etmişler ki nehir suyu ile döner. Her bir çarha bir tulumba komuşlar ve tulumbadan hâsıl olan suyu yukarı çıkarmak için adam beli kadar beş sıra demirden yapılmış künkler dizmişler, yokuş yukarı yürüdürler. Ve bunların nihayetinde bir hazne bina etmişler. Su, ol yerde toplanur. Suyu, yukarıya vurarak zorlamak için çarhlardan nihayete varıncaya dek biribirine bağlı demirden bentler etmişler. Çarhlar döndükçe ol demir bendleri ileru geru tahrik etmekle tulumbalardan hâsıl olan suları ol demirden künklere zorla idhal edüp yüz elli zira yüksek yere mer-

85 Seine Nehri

Çelebi'nin bahsettiği Goblen halılarından biri.

XV. Louis devri işçiliğinin nadide örneklerinden, bir saat.

diven çıkar gibi çıkup gidiyor. Bir sanat etmişler ki, seyretmeğe ve nakletmeğe değer.

Sonra, ol haznede toplanan suyu bahçeye akıtmak için ayni İstanbul'da Kırkçeşme'de vâki yüksek kemer gibi bir azîm kemer etmişler. Ol hazneden kemerin tepesine yine demirden azîm künkler dizmişler. Evvelce olduğu gibi zorlayıcı âletlerle suyu künklere sokmuş ve kemerin tepesine ulaştırmışlar. Aslında benzeri duyulmadık bir sanat göstermişler. Adamlarımız, kemerin üstüne yüz yirmi beş ayak merdivenle çıktılar.

Versailles'daki Odalar, Duvarlar ve Saatler

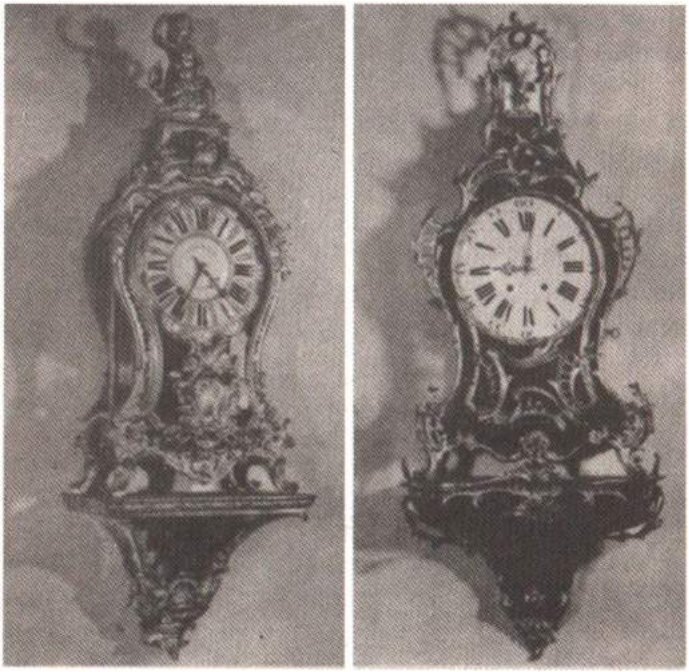
Velhâsıl, Versal bir bahçedir ki, dört saray ve dört bahçeden ibarettir. Hepsinin dolaşması yedi saat kadar mesafe imiş.

Ve Divanhanesi'nin iki tarafına gayet âlâ somakiden sanatla işlenmiş büyük kavanozlar dizmişler ve arkandan[86] büyük kayalar komuşlar ve görülmedik makbul ve muteber taşlardan çiçeklikler ile süslenmiş. Bir yanı pencerelerle bahçeye bakar ve bir tarafına boydan boya ayna konmuş ki Divanhane tekrar aynaya aksedüp gayet geniş görünür. Her ne tarafında ayağa kalkılsa bahçe seyrolunur. Öyle usta işi odalar var ki, tâbir olunmaz.

Bunlar, odalarının duvarlarını, küçük halılar ile ve bâzı mahsus kilimler[87] ile veya kadife ve kumaşlar ile örterler. Bu sarayın birçok odaları, sırma nakış işlenmiş kilimler ile örtülmüş ve süslenmiş idi.

Hususa kralın iki yatağını gördük. Gayet kıymetli ve son derece ustaca işlenmiş idi. Ve bir saat gördük ki, bir horoz resmetmişler. Saat geldikde kanatların salup ve

86 Ne olduğu anlaşılamadı.
87 Goblen nevinden halı kastediliyor.

XVIII. yüzyılda Fransız saatleri.

ağzın açup tıpkı horoz gibi üç kere seda ider ve iki kapu açılup iki kişi ellerinde gümüş kalkan ve topuz, dört çeyrek çalup giderler. Ve kapular kapandıktan sonra bir başka kapu açılur, taht üzerinde oturmuş kral çıkar. Ve bunun üstünde bir kapu açılup gûya bir melek elinde tâçla çıkup kralın başı üstüne tutar ve saatin üstünde güneş doğar.

Bu esnada saat fasletmeğe başlayup tamam ettikde, şekiller mekânlarına avdet ederler. Kapular kapanır, saat dahi çalar.

Ve o kadar tuhaf ve garip şeyler seyir ve temâşâ olunmuştur ki, saymak kabil değildir. Velhâsıl, bir sa-

raydır ki, Avrupa'da benzeri yoktur diye şöhret bulmuştur.

Kralın Ahırları ve Bahçeleri

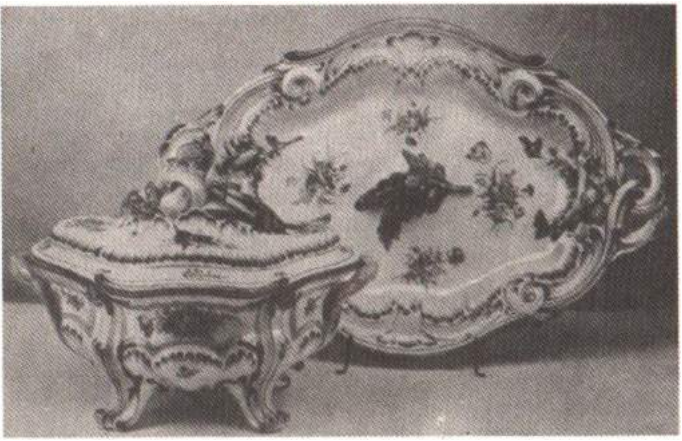
Bu sarayın karşısında iki ahur[88] bina etmişler. Birine büyük ahur ve birine küçük ahur derler. Her biri bağ ve bahçesiyle, müteaddit ve mükellef odalarıyle birer koca saraydır.

Atların bağlanacağı yerleri dahi görmediğimiz tarz üzre konmuş; hepsi kârgir ve kubbeli kemerlerle yapılmış acaip bir binadır. "Bir ahur için bu kadar tekellüfe ne hacet var idi?" dedim. "Kasden öyle yapılmıştır. Françe Padişahı'nın ahuru, Çasar'ın[89] sarayından mükelleftir, denmek için bu tekellüfe himmet sarfolunmuştur" dediler.

Bahçeye gelen sulara dahi ol kadar tekellüf olunmuş ki, cümle yollarını seyreyledik. Bir yüksek tepenin üzerine bir havuz yapmışlar. Cümle sular ol havuzda toplanur. Andan, saray civarında bir yüksek mahzen bina etmişler. Yüz kademden fazla merdiven ile çıkarlar. Tepesinde bakırdan bir büyük havuz etmişler. Ve beş adet yine bakırdan, içine adam sığar künkler komuşlar. İçinden sular cereyan idüp havuzu doldurmuşlar. Ol havuzdan taraf taraf sular gidecek yollar yapılmış, istenilen tarafa akar.

Ve etrafda, otuz saatlik yerde[90] bir masura su bulundukda yollar yapılup cümlesin bir yere toplayup gûya nehir olmuş, ol tepenin üzerindeki havuza akmaktadır.

88 Ahır
89 Kayser'in (Almanya imparatoru)
90 Raşit Tarihi'ndeki metinde '10 saatlik yerde' deniliyor.

XVIII. yüzyılda Fransız işi fayanslar.

Dünyanın acaip şeylerinden sayılmağa değer bir güzel tertiptir.

Paris Şehrinde Görülenler

Beş gün kadar kalup sonra yine Paris şehrine naklolunup konağımıza geldik. Şehir içinde acaip ve garaip binalar ve saraylar ve bahçeler vardır ki, saymak mümkin değildir.

Bir bahçe daha gördük, kralın imiş. Bu bahçe birkaç daireden ibarettir. Bir dairesi Teşrihhanedir.[91] Mahsus müderrisi[92] var. Ne kadar kuş varsa teşrih edüp mahsus odalara komuşlar. Bu arada bütün bir fili teşrih edüp zincirler ile öyle tutturmuşlar ki, gûya ayak üzre durur. Lâkin, etten ve yağdan âri olup kemikleri biribirinden ayrılmamak için her bir mafsalı başka demir tellerle

91 Anatomi veya otopsi çalışması yapılan yer.
92 Profesör

bağlamışlar. Her uzvu gereği gibi seyir ve temâşâ olunur. Bütün kuşlar da öyle. Ve birçok erkek, kadın ve çocuktan insanlar var, her uzvu seyrolunur. Etleri, yağları, damarları ve sinirleri dahi görünsün için, balmumundan her uzvu mücessem tasvir etmişler. Bir bir temâşâ olunur ve talebelere ders vaktinde gösterirler. Damarların, sinirlerin renklerini benzetmişler. Bu türlü işlerde dikkat ve ihtimamlarına söz yoktur.

Ve bir dairesi dahi Tabibhanedir.[93] Ânın dahi mahsus müderrisi var. Bahçe, ana teslim olunmuş.

Devâhaneye[94] vardık. Müteaddit odaları hep hücrelere bölmüşler. Şişeler ile türlü ilâçları toplamışlar. Öyle ki, dünyada mevcut olandan bir şey hariç kalmamak üzere. Nice deniz ve kara acaibinden taşlar, ağaçlar ve milhler[95] ve madenler toplamışlar ki, saymak kabil değildir.

Geldik bahçeye. Gezüp dolaşdıkta, tıp kitaplarında adı geçen ve yazılı ne kadar nebat[96] var ise, toplamakta o mertebe ihtimam etmişler ki, Acem ve Özbek diyarında hâsıl olan nebatlardan getürüp dikmişler. Ve Hind'den ve Çin'den ve bilhassa Yeni Dünya'dan[97] ol kadar ağaç, çiçek ve nebatlar getürmüşler ki, sayısı belli olmayan garip ve acib görülmedik ağaç, çiçek ve nebatlar gördük ki, görmeyenlere târif ve tavsif ile ifade mümkin değildir.

Paris şehrinin havası soğuk olmağla Yeni Dünya nebatlarının terbiyesine uygun olmadığından limonluk gibi kışlıklar yapup dört tarafını camla çevirmişler. Bunla-

93 Tıbbiye
94 Eczahane
95 Tuzlar
96 Bitki
97 Amerika

rın altları boş olup ocaklar yapmışlar, şiddetli kışda Yeni Dünya havasına muadil olacak kadar ateş yakmağla hamam gibi altından ısıtırlar ve havası ılık olsun diye bakır döşeyip anınla ısıtırlar. İstediklerini elde etmek için bu mertebede dikkat ederler.

Bundan başka, nice saraylar ve kiliseler ve kitaphaneler seyir ve temâşâ olundu ki, saymakla bitmez.

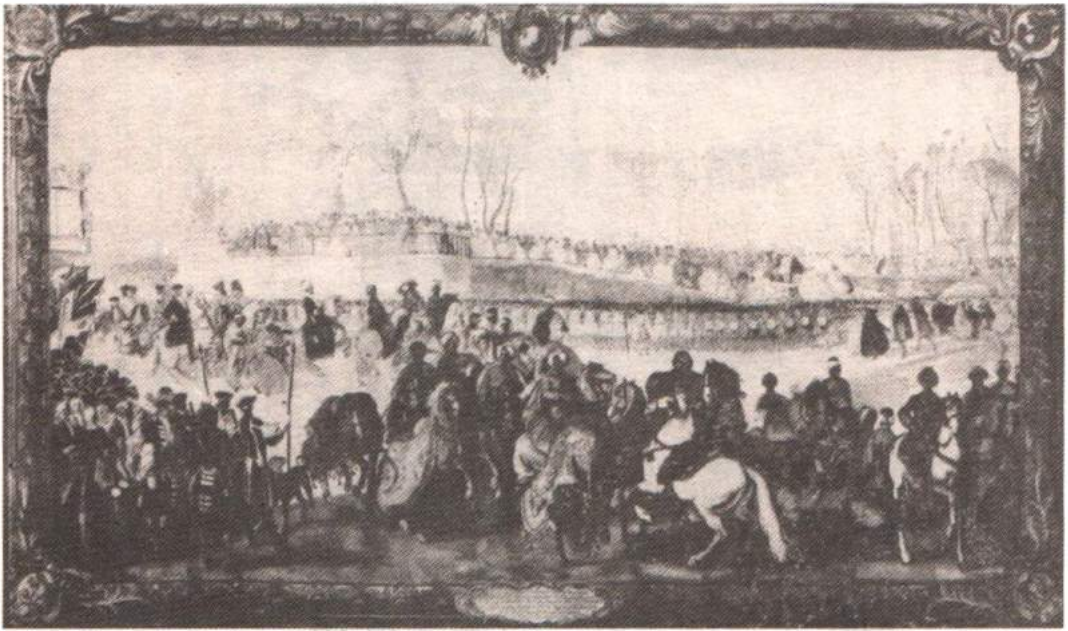
Kilim ve Ayna Atölyesinde

Kilimciler için mahsus bir kârhâne[98] var ki, kralındır. Kral namına buraya bakan kimesnenin izni ve bilgisi olmadıkça kimesneye kilim satılmaz ve dokutmak isteyen, nazırdan izin alup harcın verüp dokutur ve gayet pahalıdır. Meselâ bir sade nakışlı ve resimli kilim üç, dört kise akçe eder. Eğer kılabdan yahut sırma ile dokunursa, ana göre kıymetli olur. "Bu dahi seyredilmeğe değer" deyu varduk.

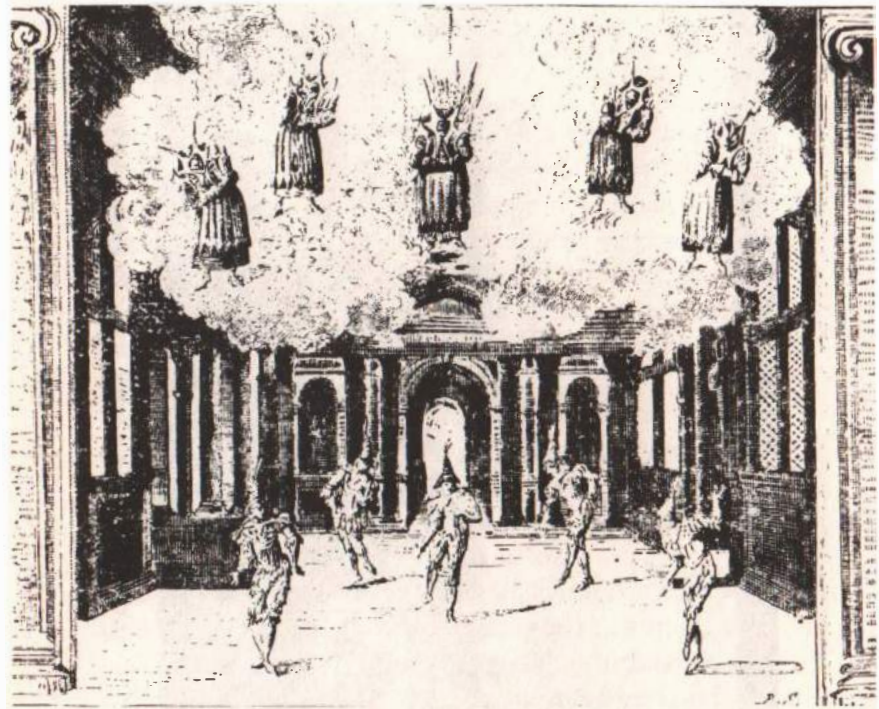
Elçi Efendi gelüp seyredecektir deyu ne kadar dokunmuş hazır mevcut kilimler var ise, hepsini kârhânenin duvarlarına asmışlar. Azîm kârhâne olmağla, duvarlara yüzden ziyade kilimler asmışlar idi. Seyrettiğimizde, hayretten parmağımız ağzımızda kaldı.

Meselâ çiçekler işlemişler. Bakdıkda gûya mücessem şîşeler[99] içinde duruyor. Resimlerin gözü, kirpiği, kaşı, husûsâ başlarında saçları ve sakalları bir mertebede gösterilmiş ki Hataî kağıt üzerinde bu mertebe sanat icrâ edemez ve Bihzad[100] âciz kalır. Kimini neşesini belirtmek için güler gösterir, kimi hüzünlü hali için mahzun ve ki-

98 Atölye, fabrika
99 Vazolar
100 Hataî ve Bihzat, Şark'ın büyük ressamlarındandır.

Çelebi'nin Versailles'a girişini tasvir eden goblenlerden biri.

Paris'te bir bale gösterisi.

mi korkusundan ürkek ve kimi ağlar, kimi bir acıdan elemli gösterilmiş ki ilk bakışta herkesin hâli anlaşılır. Ne kadar anlatılsa tasavvur olunandan ziyadedir.

Ayrıca tezgâhlarını temâşâ ettik. Yüzden fazla ve beş, altı yüz işçi çalışırlar. İplikleri düz işlenmiş yapağı olup enine atılmış olanlar renkli ipekten, bâzıları kılabdan ve bâzıları sırma ile dokunurdu. Her kilime işlenecek nakışlar ve resimler yağlı astarlık bezler üzerine renkli olarak çizilmiş ve anlan ipliklere siyah ile resmetmişler ve asıl resim dahi yanlarında, gözlerinin önünde durup nakışların, tasvirlerin ve çiçeklerin renklerini ana tatbik ederlerdi.

Ve bir büyük kârhâne daha var ki, Âyinehâne'dir.[101] Bu dahi kralındır. Burada da nazır marifetiyle satarlar. Âyine parlattıklarını görmek için oraya dahi vardık. Burada da iki yüzden fazla tezgâh var. Bin kadar işçisi var. Bir ham âyineyi alçı ile tezgâhın üzerine yapıştırup bir âyineyi de alçı ile bir tahtaya yapıştırup ikisinin arasında mahsus bir kum var, anı su ile döküp dört kişi o iki âyineyi biribirine sürerler. Tâ sertliği gidüp yumuşayınca öbür tarafını da böyle idüp tam yumuşadıkta, başka tezgâhlara koyup bir kırmızı toprağı mahsus aletlerle sürerek cilâ verirler.

Hesapsız âyineler var idi. Kârhânenin sahibi, iki âyine gösterdi kim, şimdiye kadar yapılmamış. "Ne kadar büyük âyine yapmak mümükindir ki çalışup deneyelim dedük, bu kadar idebildük" dediler. Çıkarup temâşâ eyledik. "Bu âyinenin uzunluğu yüz dört parmak ve genişliği altmışdört parmaktır" dediler. Acaba bundan büyük olmaz mı deyu çalıştık, bunu yaptık. Lâkin, genişliğini uzunluğuna denk getiremedük. Uzun olmağla genişliği

101 Ayna atölyesi

eksik oldu. Ve bunun uzunluğu yüz on dört parmaktır. Lâkin genişliği kırk sekiz parmak oldu" deyu cevap verdiler. Her biri gûya bir sedir[102] kadardı. Bizim hesabımızda parmak, bina zirai ile yirmi dördü bir zira" olmağla ilk âyinenin uzunluğu dört zira", sekiz parmak ve genişliği iki zira", on altı parmak eder. İkinci âyinenin uzunluğu dört zira, on sekiz parmak ve genişliği iki zira" idi.

Yine Paris Şehri

Paris şehri, aslında, İstanbul kadar yoktur. Lâkin binaları üçer, dörder kat olup yedi kat yapılmış hâneleri dahi çoktur. Her tabakasında bir kalabalık, çoluk çocuklarıyle otururlar. Sokaklarında halk ziyade çok görünür. Zira avretler daima sokaklarda hâne be hâne[103] gezmektedir. Asla evlerinde oturmazlar. Erkek ve kadın karışık olmağla şehrin içi ziyade kalabalık görünür. Dükkânlarda oturup alış veriş edenler hep kadınlardır.

Sokakları geniş olup baştan başa dört köşe yontulmuş kaldırım taşı ile döşenmiştir. Hânelerinin çoğu kârgir[104] binadır. Sağlam yapılmış, hoş görünüşlüdürler.

Şehrin ortasından Sen nehri geçüp üç ada hâsıl olmuştur. Şehrin ortasında kalup köprü ile bir taraftan öbür tarafa geçilir.

Paris'te Ramazan

Bu esnada Ramazan-ı Şerif geldi, oruç tuttuk ve giceleri, cemaatle teravih namazı kıldırdık.

102 Raşit Tarihi'ndeki metinde 'yüklük' deniyor.
103 Ev ev
104 Kagir, taştan veya tuğladan yapılmış.

Çelebi, Paris'te maiyetiyle iftar ederken.

[Bu esnada Merşal gelüp âyan ve ekâbirden selâm getürüp "Rica ve niyaz ideriz ki, hanımlarımız gelüp iftar eyledüğünüzü ve yemek yidüğünüzü seyretmek isterler. Eğer ki izniniz olursa cümlemizi sevindirirsiz ve belki kralımız dahi hazzeder" dedi.

Çaresiz kalup: "Elimizden ne gelür, hoş geldiler, safa geldiler" dedik, gitti. Anı gördüm ki, akşama yarım saat kaldıkda bir iki yüz avrat, altın ve ziynet içinde ve elmaslara batmış halde gelüp[105] karşu be karşu sandalyelere oturdular. Gûya konağımız kadınlar evine dönüp doldu, taştı. Sonra, etrafımızda olanlardan dahi iznimizi haber alanlar bir taraftan gelmede. Birkaç bin kadın içinde kaldık. Sanki düğün evine döndü.

Hele her ne hal ise bu azâbı çeküp iftar ettük ve yemek yedük. Bundan sonra teravih namazını gece edâ eyledük. Bunlar, teravih kıldığımızı ertesi günü haber almışlar. Yine iftara yarım saat kalınca bir iki bin[106] avrat kızlar çıkageldiler. Her biri şekerleme ve çörekler getirdiler.[107] İftar ve taam eyledik. Bunlar gitmezler, saat üçe varınca otururlar. Meğer bunlar namazı beklerler imiş. Çare yok, abdest alup namazı kıldık. Tekrar izin istediler. Her gece bunlar gelüp iftar ve taam ile namazımızı temâşâ etmek için yalvarır oldular, izin verdük. Cemaatle oturup gece teravihi tamam edâ idüp ilâhiler ve tesbihlerle bütün kadınlar bizleri seyretti ve hayran oldular.][108]

105 Yazma nüshanın burasında "Ramazan'ı Şerif mübarekliğine her biri yirmişer, otuzar kutu şekerleme getirdiler" tarzında bir ibare varsa da Çelebi bu satırı çizmiş, kenarına "Bir kutu getirmiş yoktur" diye yazmış.

106 Çelebi, yazmada burayı tashih ederek kendi el yazısı ile "İki yüz olmak gerektir" diye yazmış.

107 Çelebi, hediye faslını çizmiş ve yazmanın kenarına el yazısıyla not çıkarak: "Bunlarda şey getirmek galiba âdet olmamak gerektir" demiş,

108 [ ] İşaretleri arasına aldığımız kısımlar yazmada mevcut olup Râşid Tarihi'ndeki metinde yoktur.

Paris'te, Teraviden sonra vaaz.

Krala Veda

Nihayet Ramazan-ı Şerif'in on altıncı cumaertesi günü veda için evvelce ilk buluştuğumuzda olduğu gibi Divanhane'ye vardık. Haşmet ve unvanıyle kral, tahtında oturup Lala Merşal kafasında, vasi Merşal sağında ve sair Vükelâsı sağlı sollu rütbelerince dizilmişler idi. Bizi gördükde ayağa kalktılar. Biz dahi eskiden olduğu gibi yanına vardığımız da "Vedaa geldik" deyu hoşnutluklar arzeyledik. Merşal dahi Kral ağzından cevap verüp: "Sizin elçiliğinizin iki devlet arasında olan eski dostluğun sağlamlaşmasına sebep olduğunda şüphe yoktur" deyüp nâmeyi Kral'ın eline verdi. Kral dahi nâmesini, Vezir'i olana verüp ol dahi bize verdi. Biz dahi alup Divan Efendisi'ne teslim ettük.

Bundan sonra, usulünce veda edüp çıktık, hânemize geldük. Bu esnada hepsi ile sırasınca veda idüp cumaertesi bayram eyledik.

Rasathaneyi Ziyaret

Bu şehirde ölmüş olan Koca Kral[109] bir Müneccimhâne[110] bina etmiş ve Kasin[111] adında bir üstad-ı kâmil için de bir rasatgâh[112] yapmış, bir büyük kârgir kule bina ettirmiş. Üç tabakadır ve her tabakasında müteaddit odalar var ki, yıldızları gözleyecek rasat âletleri ile dopdolu. Cerri eskal[113] sanayiine müteallik nice âletler, havasızlığı ve havayı tecrübe için âletler, suları yokuş yukarı çıkarmak için nice âletler ve dahi türlü garip sanatlara müteallik hesapsız âletler var ki, sayılır gibi değil.

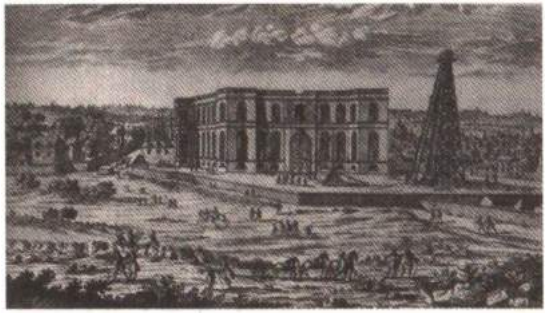
Ve büyük yemek sinisi kadar Şam âyinesinden yapılmış mukaar'üş şekil pertavsûzlar[114] var. Çelik sehpâlar üzerine konmuş. Kereste parçaları tuttuk, alevlenüp yandı ve kurşun tuttular, hemen eridi.

Hey'et[115] ve hendese âletleri sayısız idi ve çelik kürsüler üzerinde küreler var idi ki, her birinin içine üç adam oturtmak kabil idi.

Ve daha nice görülmedik yıldızlara müteallik âletler seyir ve temâşâ eyledük ki, yıldızlar ilminden biraz haberi olan adam bu âletler ile kısa zamanda üstad olabilir.

Bu arada ay tutulması ve güneş tutulması bilmek için bir âlet icat etmişler. Birkaç daireden yapılı ve etrafına rakamlar yazılmış, ay ve güneş de işaret olunmuş. Daireler döndürüldükçe saat akrebi gibi bir mil var, ucu akçe gibi yuvarlak, kâh güneşe, kâh aya uzanır. Aya

109 Louis XIV
110 Rasathane (Observaroire de Paris)
111 J. Cassini, meşhur astronom.
112 Gözlem yeri
113 Mekanik
114 İçbükey ayna
115 Astronomi

Rasathaneyi ziyaret

uzandıkda bütün mü örter, eksik mi örter, her ne kadar iderse "Filân ayda ay tutulacak ve şu kadar parmaktır" deyu hükmederler.

Yine güneş dahi böyledir. Gezegenleri seyr için durbin[116] peydâ etmişler. Şöyle ki: Âyinesi, berber âyinesinden büyük,[117] tenekeden kubur[118] etmişler, kuyu tulumbası gibi olmuş. Uzunluğu elli zira'dan fazla. Ve bir gemi serenini dikine oturdup başına makara şeklinde bir tekerlek koyup bir âlet asmışlar. Ol âletin bir ucunu durbine sağlam bağlayup bir ucuna dahi kurşunlar ve demirler asmışlar. Cerri eskal sanatı üzere bir adam o durbinin ucunu alçağa, yükseğe, öne, arkaya, sağa, sola çevirebilir.

Biz dahi ol durbin ile ay'a baktık. Gayet büyük görünürdü. Durbine sığmaz idi ve hepsi bize öyle göründü ki, içi sünger gibi bir ekmek somunu ortasından kessek nasıl görünürse öyle bir hâli vardı. Gûya, ay'da çukurlar ve tümsekler olup çukur yerler gölge olmağla mavi renkte görünür, zemini ise, beyaz ve berrak görünürdü.

116 Dürbün
117 Râşid tarihindeki metinde "Berber aynası kadar" deniliyor.
118 Boru biçiminde kap

Sığır Avı

Bayramdan sonra perşembe günü vatana dönmeyi murad eylemiştik. Kral Kethüdası ve en yakın akrabası olan Müsü Ladik, sığır avına gitmek için bizi bir çiftliğe davet idüp her ne kadar özür diledikse de faydası olmayup neçare, davetine icâbet kıldık. Ertesi gün gidüp ikindiden sonra vardık. Ol gece orada kalup sabah erkenden av yoluna döküldük. Biz dört beygirli bir hintova bindik. Kendisi maiyetiyle beş, altı yüz kadar adamı, atlara bindiler.

Bir ormana girdik ki, baştan başa sokaklar yapılup iki tarafı yeşil yapraklarla örtülü, makaslarla kırkılmış, yüksek duvar hâlinde idi. İki saat kadar, iki tarafı makastan geçmiş orman sokakları arasından av ardınca koşarak zevklendikten sonra dönüp saraya geldik.

Hayvanat Bahçesinde

Ama karşu tarafta büyük binalar görünürdü. Oraya vardık. Meğer burası, vahşî hayvan sergisi ve Kuşhane imiş. Önce bir mahalle vardık ki, kârgir küçük odalar yapup sağlam demir parmaklıklar etmişler. Burada üç büyük arslan var idi ve birinde iki kaplan var idi. Ve diğer hücreler de ayılar, kurtlar, tilkiler, karakulluklar ve maymunlar ve şebekler ve nice görmediğimiz şekli garip, biçimi acaip hayvanlarla dolu idi.

Yeni Dünya'dan gelmiş bir nice hayvan gördük ki, tırnakları geyik gibi ve gövdeleri sığır kadar var. Yünleri koyuna benzer. Gerdanları at gerdanı gibi yüksek, kulakları ve duruşu at gibi, lâkin başı ve ağzı, burnu, gözleri geyik gibi idi.

Ceylânlar, süt gibi beyaz sığırlar gördük. Ve bir daireye varduk ki, kuşlar ve tavuslar, envaı var. Süt gibi beyaz tavuslar gördük. Ve bir hücrede iki papağan gör-

dük ki hiç benzerleri görülmemiş cüssede, tavuk kadar. Ağızları insan ağzı kadar ve kuyruğu iki karıştan ziyade uzun ve bütün nar çiçeği renginde al olup göğsünde sarı noktalar var. Bizi görünce Frengî elfâzla[119] feryâda başladılar.

Ve nice görmediğimiz kuşlar gördük ki hayran olduk.

119 Frenk kelimeleriyle

Ayrılış

Akşam yakın olmağla konağımıza geldik. Yemekten sonra: "Buyurun, havuza bakan pencereden bahçeyi seyredelim" dediler.

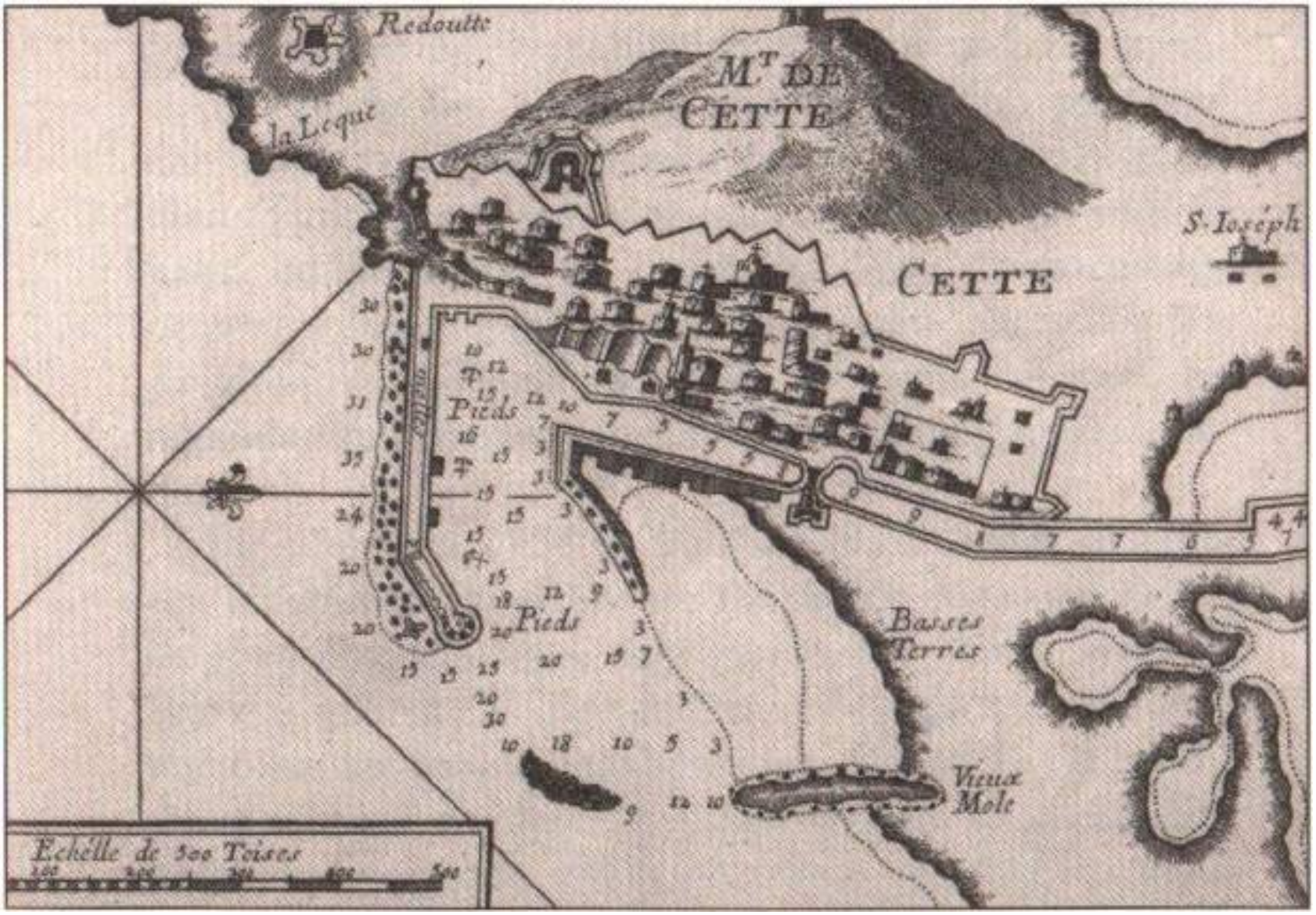
Kaçan bahçeye baktım; Beş, on binden ziyade kandillerle süslemişler. Öyle ki, ortalık gündüz aydınlığına dönmüş. Büyük havuzun iki tarafına kandiller dizüp aksi suya urmuştu. Bir garip temâşâ idi.

Bu esnada anı gördük ki, bir beyaz şûleden bir sehpâ meydana çıkup üzerinde bir hilâl şekli belirdi ve anın üstünde bir tâç peydâ oldu. Bunlar, her bir mülke bir nevi alâmet işaret ederlermiş. Bizim padişahımızın alâmeti ay imiş. Bize göstermek içün ol şekli yapmışlar. Sağında ve solunda azîm fişenk şenlikleri olup iki saat seyir ve temâşâ olundu.

Nihayet Şevval-i Muazzam'ın dokuzuncu günü Paris şehrinden hareket ve vatana dönmek üzere yola çıkıldı. Yolumuzun üzerinde nice köy ve kasabalar temâşâ ederek Set kal'asına gelüp Zilkade ayının on dördüncü günü[120] kalyona binüp Zilhicce-i Şerif'in on altıncı günü[121] Dâr'üs-Saltanat'ül Aliyye limanına[122] demir atup vüsul[123] müyesser oldu.

El-hamdü lil'laahi alâ dîn-i İslâm.

120 6 Eylül 1721 Pazar
121 8 Ekim 1721 Çarşamba
122 İstanbul limanına
123 Ulaşmak

Çelebi'nin Fransa'dan ayrıldığı yer olan Sete'yi gösteren o devre ait harita.

Ekler

Çelebi'nin Hayatı

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin *Fransa Sefaretnamesi*, ülkemizde tarih meraklıları arasında tanındığı kadar, Türk ve yabancı araştırmacıların da ilgisini çekmiştir. Çelebi'nin Fransızca, Osmanlıca ve Türkçe olarak çeşitli baskıları yapılan eseri, pek çok araştırmaya da konu olmuştur ve olmaktadır. *Sefaretname*'si bu denli iyi tanınan Çelebi'nin hayatı da, en az verdiği eser kadar ilgi çekicidir.

Çelebi Edirne'de doğmuştur, ancak doğum tarihi belli değildir; sadece Paris'e gittiğinde ellili yaşlarını sürdüğü bilindiğinden 1760'ların sonunda doğduğu söylenebilir. Çelebi'nin babası Yeniçerilerin 71. ortasının katar ağalarından seksoncubaşı Gürcü Süleyman Ağa idi. Seksoncubaşı, Saksonya'dan getirilen av köpeklerinden sorumlu birliklerin komutanıydı ve padişah ava çıktığında birliğiyle ona eşlik etmekle görevliydi.

Genç Mehmet Faiz de babasının izinden gitti. Zamanın gereklerine göre Enderun'da (saray okulu) eğitim aldıktan sonra Yeniçerilerin 28. ortasına katıldı. Hâlâ adıyla birlikte anılan lakabı da, görevli olduğu ortadan kalmadır. Ortasında çorbacılığa ve muhzır ağalığına –yani mahkemeye işi düşenlerden ve hukuk işlerinden sorumlu idareciliğe– yükseldi.

Ayrıca aldığı medrese eğitimi sayesinde hem yüksek düzeylerde görevler aldı, hem 'çelebi' ünvanını kazandı,

hem de sefaretnamesine eşlik eden beyitleri yazacak düzeyde Farsça öğrendi. Orduda tophane nâzırlığına –tophane kumandanı– dek yükseldi. Başarılı yöneticiliği sayesinde devlet çevrelerinde tanındı. Sivil görevlere atandı. Önce darphane nâzırı, ardından da şıkk-ı sâlis defterdarı oldu. Yani bugünün deyimiyle, önce darphane genel müdürü, sonra da maliye bakanı ikinci yardımcısı idi.

III. Ahmet 1718'de, Çelebi şıkk-ı salis defterdarı olduğu dönemde, onu Pasarofça Anlaşması müzakere heyetinde görevlendirdi. Çelebi'nin diplomasi kariyeri böylece başladı. 1716-24 arasında Fransa'nın İstanbul'daki büyükelçisi olan Marquis de Bonnac, 1884'te Paris'te yayımlanan anılarında, onun Pasarofça'daki diplomatik becerilerinden bahseder. Müzakerelere katılan Avrupalı soylular arasında büyük itibar kazandığını vurgular.

Pasarofça'daki başarıları onun sadece başmuhasebeciliğe (yani günümüzün sayıştay başkanlığına denk bir göreve) terfisine değil, Paris'e daimi büyükelçi olarak yollanmasının da kapılarını açmıştır. 7 Ekim 1720'de 400 kişilik bir heyetle Fransa'ya hareket eden Mehmet Çelebi 16 Mart 1720'de Fransa'ya ulaşmıştı. 1721'e dek süren bu görevinden geriye kalan sefaretnamesi, Osmanlı tarihindeki kırkı aşkın sefaretnamenin ilki olmasa da en çok tanınanı olmuştur.

Çelebi'nin Fransa seyahati, batılılaşmanın dönüm noktalarından biri olarak kabul edilir. Çelebi'nin gezip gördüğü eğitim ve bilim kurumları ile saraylar, parklar ve bahçeler hakkındaki izlenimlerinin Osmanlılar için model olduğu vurgulanır. Hatta Sâdabad'da bugün sadece adı kalan mermer 'çağlayan' ile ardındaki Cedvel-i Sim havuzunun, onun Paris'ten getirttiği Versailles ve Fontainbleu planlarından ilham alınarak tasarlandığı

vurgulanır. Sefaretnamede sözü geçmediği halde, Paris'te gördüğü örneklerden etkilenen oğlu Said Efendi'nin çabalarıyla 1727'de kurulan matbaa, kültür tarihimizin önemli bir parçası olmuştur.

Öte yandan Çelebi'nin Paris'teki ikameti, Avrupa'da da yukarıda anlatılanlara paralel bir etki yaratmıştı. Yirmisekiz Mehmet Çelebi, Avrupalıların sadece savaş alanlarındaki izlenimlerinden oluşan o zamanki Osmanlı imajının kültür, ilim, edebiyat, yaşama tarzı gibi eksik kalan taraflarının tamamlanmasında önemli rol oynamıştır. Çelebi'nin 'Turquerie' denen ve giyim modasından resme, mimarlıktan müziğe pek çok alanda etkili olan 'Türk modası'nın doğuşunda önemli rolü olduğu kabul edilir. Mozart'ın, Çelebi'nin Paris'i ziyaretinden neredeyse yarım yüzyıl sonra bestelediği *Saraydan Kız Kaçırma*, *Türk Marşı* ve başka 'alla turca' eserleri, bu modadan beslenen sanat eserlerinin en meşhurlarındandır.

III. Ahmet'in 1730'da Patrona Halil İsyanı ile tahttan indirilmesinin ardından Yirmisekiz Mehmet Çelebi de gözden düştü. Mısır'daki görevinden alındı. Son diplomatik görevi, I. Mahmut'un tahta çıkışını bildiren mektubu Lehistan'a (günümüzdeki Polonya) sunmaktı. Daha sonra, öncekilerle kıyaslanmayacak kadar sıradan bir makama, Kıbrıs valiliğine atandı ve 1732'de orada vefat etti. Mezarı Magosa'da, Sinan Paşa Camisi olarak da anılan Buğday Camisi'nin bitişiğindedir.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi Sefaretnâmesi'nin Çevirileri ve Üzerine Yapılan Çalışmalar

J. Cl. Galland, *Relation de l'Ambassade de Mehmet Effendi à la Cour de France en 1721* [Büyükelçi Mehmet Efendi'nin 1721'de Fransız sarayı sefaretnamesi], (Türkçe ve Fransızca) İstanbul-Paris:1757.

Sâmî, Şâkir ve Subhî, *Târîh* , İstanbul:1198 (1783-84)

Relation de l'ambassade de Mohammed Efendi [Büyükelçi Mehmet Efendi'nin sefaretnamesi] (Türkçe; dil okulu öğrencileri için), P.A. Jaubert, Paris:1841

Târîh-i Râşid, İstanbul:1282 (1865-66)

Küçük Çelebizâde Asım, *Târîh* , İstanbul:1282 (1865-66)

Mehmed Çelebi, *Sefâretnâme-yi Fransa*, İstanbul:1283 (1866-67)

Suavi Effendi (Ali Suavi, yay.haz.), *Tacryr ou Relation de Mohammed Efendi, Ambassadeur de la Porte en France, 1720* [Rapor veya Babıâli'nin Fransa büyükelçisi Mehmet Efendi'nin sefaretnamesi], Paris:1872

Marquis de Bonnac, *Mémoire Historique sur l'ambassade de France à Constantinople* [Fransa'nın İstanbul büyükelçisinin tarihi anıları], Ch. Schefer, Paris:1884

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, IV, İstanbul:1311 (1893-94)

Paris Sefâretnâmesi, İstanbul:1306 (1888-89)

E. d'Aubigny, "Un ambassadeur Turc à Paris Sous la Régence. Ambassade de Méhemet Efendi en France, d'après la Relation Ecrite par Lui-même et des Documents Inédits [Rejans döneminde Paris'te bir Türk büyükeçisi. kendi yazdı-

ğı sefaretnameden ve yayımlanmamış raporlardan Mehmet Efendi'nin Fransa seyahati]", *Revue d'Histoire Diplomatique*, III/1 (Paris:1889)

A. Gaste, "Retour à Constantinople de l'Ambassadeur Turc Mehmet Effendi: Journal de Bord du Chevalier de Camilly, juillet 1721-mai 1722 [Türk büyükelçisi Mehmet Efendi'nin İstanbul'a dönüşü: Bord du Chevalier de Camilly'nin günlüğü, temmuz 1721, mayıs 1722]", *Mémoires de l'Académie Nationale des Sciences, Arts et Belles-lettres de Caen*, Caen:1902

Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Matbaacılığı, I: Müteferrika Matbaası*, İstanbul:1939

Enver Ziya Karal, "Tanzimattan Evvel Garplılaşma Hareketleri", *Tanzimat* içinde, Ankara:1940

Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, I*, İstanbul:1956

Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri*, Ankara:1968

Şevket Rado, *Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi*, İstanbul:1970

A. Uçman (ed.), *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi Sefâretnâmesi*, İstanbul:1975

A.V. Vitol, "İz İstorii Turetsko-Frantsuzskih Svyazey (Posol'stvo Yirmisekiz Çelebi Mehmeda-Efendi vo Frantsi v 1720-1721) [Türk-Fransız ilişkileri tarihi (Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin 1720-21'deki Fransa elçiliği)]", *Narody Azii i Afriki*, IV, Moskova:1976

Yirmisekiz Mehmet Çelebi, (Gilles Veinstein-notlandıran, Jean-Claude Galland-çeviren), *Le Paradis des Infidèles, un Ambassadeur Ottoman en France Sous la Régence* [Kafirlerin cenneti, Rejans döneminde Fransa'da bir Osmanlı büyükelçisi], Paris:1981

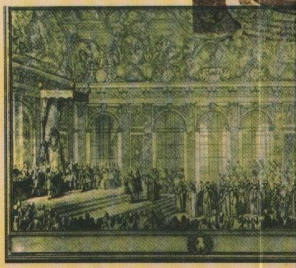
Bernard Lewis, *The Muslim Discovery of Europe* [Müslümanların Avrupa'yı keşfi], Londra:1982

Emel Esin, "Le Mahbûbiye, un Palais Ottoman alla franca [Mahbubiye, alafranga bir Osmanlı sarayı]", H. Batu and J.L. Bacqué-Grammont (editörler), *L'Empire Otto-*

man, la République de Turquie et la France [Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye Cumhuriyeti ve Fransa] içinde, Paris:1986

F. Müge Göçek, *East Encounters West. France and the Ottoman Empire in the Eighteenth Century* [Doğu Batı ile karşılaşyor, on sekizinci yüzyılda Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu], Oxford:1987.

Haziran 1721... Paris sosyetesi, kralı ve saraylıları bir kenara bırakıp yeni bir meraka düşmüştür: III. Ahmet'in XV. Louis'ye yolladığı elçi ve eşliğindeki heyetin iftar sofrası.

Elçi Yirmisekiz Mehmet Çelebi ve heyeti, bu ilgiye yabancı değildir. Fransa'ya ayak bastıkları andan itibaren, halk onları seyretmek için geçtikleri yerlere akın etmektedir.

Çelebi, Fransızların savaş meydanlarındaki izlenimler üzerinden yarattıkları Türk imgesini alt üst eder: Kültürü, yaşam tarzı, edebi bilgisi bu imgenin eksik kalan taraflarını bütünler.

Ülkemizde Batı kültürüyle tanışmada öncü kabul edilen Çelebi, Avrupa'da Turquerie*'nin yolunu açmış; bu akımla modadan mimariye, müzikten resme pek çok alanda Türk tarzı ürünler verilmiştir.*

18. yüzyılın kendine özgü ve duru dilinden Şevket Rado'nun yayına hazırladığı bu eser, Lale Devri'nin kültür ve düşünce dünyasına ilk elden tanık olmamızı sağlıyor.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi (?1660'ların sonu-1732) Edirne'de doğdu. Asker olan babasının izinden giderek yeniçeri oldu ve ona lakabını kazandıran 28. Orta'da idari görevler üstlendi. Başarıları sayesinde devletin üst düzey yönetiminde görevlere getirildi. Pasarofça Antlaşması müzakere heyetinde görevlendirildi. Burada Avrupalı diplomatlar üzerinde büyük bir etki yarattı. Bu sayede 1720-21'de Paris'te elçi olarak görev yaptı. Elçilik raporu olarak yazdığı bu metin, yazıldığından beri hem yerli hem yabancı pek çok çalışmaya konu olmuştur. Çelebi, Patrona Halil İsyanı'ndan sonra Kıbrıs valiliğine atanmış ve orada vefat etmiştir.

ISBN 975-458-815-5

9 789754 588156

KDV dahil fiyatı
7 YTL